

Roditeljstvo tijekom studiranja

Brlek, Antonela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:039843>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Antonela Brlek

RODITELJSTVO TIJEKOM STUDIRANJA

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Antonela Brlek

RODITELJSTVO TIJEKOM STUDIRANJA

Diplomski rad

Mentor rada: doc.dr.sc. Diana Olčar

Zagreb, rujan, 2020.

Prije svega, zahvaljujem se svojoj mentorici, doc. dr. sc. Diani Olčar koja mi je svojim znanjem, nesebičnom podrškom i razumijevanjem, vjerom u mene i moje mogućnosti, svakom lijepom riječi pomogla pri izradi ovoga rada.

Zahvaljujem se i svojoj obitelji na beskonačnoj ljubavi, strpljenju i pomoći bez koje ne bih uspjela. Najviše se zahvaljujem svojoj djevojčici Giti koja me svojom nesebičnom ljubavi uči ljepotama roditeljstva.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OBITELJ	2
3. RODITELJSTVO	3
3.1. <i>Doživljaj roditeljstva</i>	5
3.2. <i>Majčinstvo</i>	6
3.3. <i>Očinstvo</i>	8
3.4. <i>Suvremeno roditeljstvo</i>	8
4. RODITELJSTVO I STUDIRANJE	10
4.1. <i>Prava studenata roditelja</i>	10
4.2. <i>Istraživanja studenata roditelja</i>	11
4.3. <i>Poteškoće studenata roditelja</i>	14
5. MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVOM TLJEKOM STUDIJA	15
6. TEORIJA EKOLOŠKIH SUSTAVA	17
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	21
7.1. <i>Cilj istraživanja</i>	21
7.2. <i>Problem istraživanja</i>	21
7.3. <i>Sudionici</i>	21
7.4. <i>Metoda</i>	21
7.5. <i>Postupak i obrada podataka</i>	22
8. REZULTATI I RASPRAVA	22
8.1. <i>Rasprava</i>	33
9. ZAKLJUČAK	36
10. PRILOZI	37
10.1. <i>Pitanja postavljena na intervjuima</i>	37
10.2. <i>Transkripti intervjuja</i>	38
11. LITERATURA	60
12. IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	66

SAŽETAK

Tema ovog diplomskog rada je roditeljstvo tijekom studiranja. U sklopu diplomskog rada provedeno je istraživanje tijekom lipnja i srpnja 2020. godine na uzorku od deset studentica majka iz različitih dijelova Hrvatske, starosti 18 do 26 godina. Istraživačka metoda kojom su ispitani sudionici je polustrukturirani intervju koji se sastojao od 15 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Cilj istraživanja je ispitati doživljaj roditeljstva tijekom studija koristeći Bronfenbrennerovu teoriju ekoloških sustava kao okvir. Očekuje se da će studentice navoditi da su se najviše pouzdale u pomoć osoba iz mikrosustava, dok će rjeđe spominjati egzozustav te najmanje makrosustav. Također se očekuje da što su više iz različitih sustava doživjele pomoći, to su studentice zadovoljnije majčinstvom. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem potvrđuju postavljene hipoteze: ispitanicama su najviše pomoći i podrške pružile bliske osobe, točnije osobe iz mikrosustava, a ispitanice koje su imale podršku, razumijevanje i pomoć ne samo mikrosustava, već i egzozustava i makrosustava, zadovoljnije su majčinstvom.

KLJUČNE RIJEČI: roditeljstvo, studij, obitelj, trudnoća, student – roditelj

SUMMARY

The topic of this Master's Thesis is parenting while studying. As part of the Master's Thesis, a survey was conducted during June and July 2020 on a sample of ten female students from different parts of Croatia, aged 18 to 26 years. The research method used to examine the participants was a semi-structured interview consisting of 15 open-ended and closed-ended questions. The aim of the research is to examine the experience of parenting during studies using Bronfenbrenner's theory of ecosystems as a framework. It is expected that female students will state that they relied the most on the help of people from the microsystem, while they will rarely state the exosystem and at least the macrosystem. It is also expected that the more help experienced from different systems, the more satisfied students are with motherhood. The results obtained by this research confirm the hypotheses: the respondents were mostly helped and supported by close people, more precisely people from microsystems, and respondents who had support, understanding and help not only microsystems, but also exosystems and macrosystems, are more satisfied with motherhood.

KEYWORDS: parenting, study, family, pregnancy, student – parent

1. UVOD

Roditeljstvo kao pojam označava dužnosti i prava roditelja, kao i prava djeteta. Uloga roditelja jest najvažnija i najznačajnija uloga u životu pojedinca. Rođenjem djeteta događaju se mnogobrojne promjene u životu, navikama, ponašanju i funkcioniranju odrasle osobe. Nazočnost djeteta mijenja i roditelje, njihovo ponašanje i aktivnosti, roditeljsku sliku o sebi, ali i sliku kakvu okolina ima o njima te izaziva pozitivne i negativne emocije (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Prema Arendell (2000) subjektivni roditeljski osjećaj, točnije majčinstvo, najvažniji je izvor osobnog identiteta za žene, snažniji i od profesije i bračnog statusa. Studentice se nalaze u periodu ranog odraslog doba koji je biološki najoptimalniji za osnivanje obitelji i rađanje djeteta stoga je, u sklopu ovog diplomskog rada, provedeno istraživanje kojim se htjelo uvidjeti kako je biti istovremeno i roditelj i student te koliko je važna pomoć bliže okoline i sama organizacija vremena kako bi se te dvije životne uloge uskladile. Temeljni cilj istraživanja je ispitati doživljaj roditeljstva tijekom studija koristeći Bronfenbrennerovu teoriju ekoloških sustava kao okvir. Očekuje se da će studentice navoditi da su se najviše pouzdale u pomoć osoba iz mikrosustava, dok će rjeđe spominjati egzosustav te najmanje makrosustav. Također se očekuje da što su više iz različitih sustava doživjele pomoći, to su studentice zadovoljnije majčinstvom.

U tekstu koji slijedi iznijet ćemo glavne značajke nekih pojmova koji su povezani s temom: tako će se pokušati objasniti obitelj kao temeljna zajednica, roditeljstvo i što ono obuhvaća. Nadalje, spomenuti će se prava studenata roditelja, istraživanja motivacije roditeljstva te istraživanja o studentima roditeljima. Posvetiti će se pažnja Bronfenbrennerovom modelu ekološkog sustava koji omogućuje uvid u razvoj djeteta te je ujedno po istome modelu strukturirano ovo istraživanje.

2. OBITELJ

Definicija obitelji je mnogo jer se njome bave brojna stručna i znanstvena područja te mnogi autori. Petz (1992; prema Janković, 2008) definira obitelj kao važan faktor primarne socijalizacije i uopće psihičkog razvoja djeteta. Obitelj je kolijevka čovjeka i čovječanstva (Golubović, 1981; prema Janković, 2004), najstarija ljudska institucija koja je pod neprestanim predmetom rasprava (Juul, 1995). Ni jedan kontekst razvoja ne može se mjeriti s obitelji jer unutar svake obitelji postoje jedinstvene veze među ljudima (Berk, 2007).

Autorica Klarin (2006) ističe neke osobitosti obitelji kao sustava:

- obitelj predstavlja kompleks međuljudskih odnosa (primjerice, obiteljska atmosfera je kontekst u kojem dijete razvija samopoštovanje) s pojedinačnim sustavima i hijerarhijskim vrijednostima
- obitelj se sastoji od različitih odnosa koji se isprepleću u pojedincu.
- svaki životni ciklus ili nova razvojna zadaća za obitelj predstavlja krizu i potiče obitelj na prilagođavanje novoj situaciji i održavanjem obiteljskog sustava.

Zadnjih desetak godina istraživači obitelj promatraju kao dinamičan sustav odnosa u interakciji (Cox i Paley, 2003; Ross, Stein, Trabasso, Woody i Ross, 2005; prema Wagner Jakab, 2008) što ima snažan utjecaj na najmlađe članove obitelji odnosno djecu. Osim što su dinamični, obiteljski se odnosi konstantno mijenjaju (Berk, 2007). Zdrava obitelj i razvoj djece se postiže održavanjem snažnih, afektivnih odnosa između članova obitelji (Ross, Stein, Trabasso, Woody i Ross, 2005; prema Wagner Jakab, 2008). Biddulph (2002) smatra obrazovanje, osjećaj pripadnosti, društveni razvoj i način zajedničkog djelovanja i rada najvažnijim čimbenicima u vođenju zdravoga obiteljskog života. Podržavajuće obiteljske i emocionalno tople veze zaslužne su za psihičko i tjelesno zdravlje tijekom cijeloga života (Berk, 2007). Bez obzira na sve, obitelj je zadržala status temeljne ljudske zajednice koja pruža utočište svojim članovima (Brajša – Žganec, Lopizić i Penezić, 2014).

Obitelj je dinamična struktura koja se stalno mijenja te se odnosi u njoj mijenjaju i prilagođavaju promjenama koje se događaju pojedincima (odrastanje, pubertet, sazrijevanje, klimakterij, starenje), strukturi obitelji (dolazak i odlazak članova), različitim ulogama u različita vremena (dijete, adolescent, roditelj, skrbnik roditelja) i životnim situacijama (bolest, smrt, kriza, nezaposlenost, poslovni uspjeh) (Wagner Jakab, 2008).

Zdrava obitelj je ona u kojoj se za dijete u vrijeme razvoja i adolescencije brine roditelj ili skrbnik koji mu pruža pažnju i potporu dok se ne osamostali. Zdrava i poticajna obitelj pruža zdravstvenu zaštitu i skrb djetetu, povezana je sa zajednicom – škola, vrtić, radno mjesto. Ona uključuje dijete u izvanobiteljske organizacije u kojima uči radne navike i stječe životne vrijednosti. Uz to važno je da članovi obitelji dijele neke životne vrijednosti i prioritete (povjerenje, komunikacija, obrazovanje, poštivanje individualnosti i razlika). Važan faktor je emocionalna toplina a i sposobnost da članovi obitelji u različito vrijeme preuzimaju različite uloge i prilagođavaju se tim ulogama. Roditelj postavlja granice i pravila ali temeljeno na logičnim i razumnim rješenjima i međusobnim dogovorima. Za vrijeme krize i promjena roditelji/skrbnici pružaju djeci razumijevanje, potporu i pomoć (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

3. RODITELJSTVO

Čudina–Obradović i Obradović (2006) pojam roditeljstva definiraju kao dužnosti i prava roditelja, kao i prava djeteta. Obiteljski zakon (Narodne novine, 2015) roditeljstvo definira kao dužnost roditelja da skrbe o djetetu s ciljem zaštite dobrobiti djeteta, osobnih i imovinskih interesa (Članak 91), da skrbe o životu i zdravlju djeteta (Članak 92), da ga odgajaju kao slobodnu, humanu, domoljubnu, moralnu, marljivu, osjećajnu i odgovornu osobu (Članak 93) te da potiču osobna prava djeteta na odgoj i obrazovanje (Članak 92; Zakon.hr., 2020). Roditeljstvo se u psihologiji izjednačavalo s majčinstvo sve do početka 90–ih godina iako je već 70–ih i 80–ih godina očinstvo istraživano kao zaseban oblik roditeljstva. Nadalje, 90–ih godina pa sve do danas, majčinstvo i očinstvo predmet su istraživačkih napora kao dva odvojena doživljaja roditeljstva. U istraživanjima roditeljstva koje je bilo određeno kao majčinstvo uočena je važnost utjecaja oca na dijete preko utjecaja na majku, poseban i specifičan doprinos očinstva te isticanje neovisnog utjecaja oca na djetetov razvoj što se u suvremenom društvu i ostvaruje odnosno stavlja se sve veći naglasak na očevu preuzimanje brige za dijete. Prema istraživanjima oblici roditeljstva (majčinstvo i očinstvo) razlikuju se prema količini uključenosti, vrsti i načinu odnosa prema djetetu, vrsti dominantnih aktivnosti te prema specifičnim i različitim učincima i posljedicama koje imaju majčino i očevo bavljenje djetetom. Mlađa odrasla dob smatra se idealnim vremenom za roditeljstvo (Lacković – Grgin, 2011).

John Bowlby zaslužan je za razvoj teorije privrženosti – jedne od najznačajnijih teorija u ovom području. Bowlby (1969) utvrđuje da je za formiranje privrženog ponašanja i funkcioniranje čovjeka potrebno omogućiti rane veze i brigu o djetetu u dojenačkoj dobi. Istodobno pretpostavlja da postoje tri sustava odnosa roditelj–dijete koji djeluju na značajke djeteta i njegove kompetencije. To su sustav privrženost–skrbnik, sustav igra–partner i sustav učenje–podučavatelj. Socioemocionalna regulacija bitno ovisi o ponašanju roditelja prema djetetu, a ona se odnosi na uspostavljanje vlastitog identiteta i svijesti o sebi pomoću kojih dijete djeluje neovisno, može se nositi s frustracijama, prihvaćati odgodu zadovoljstva i razočaranja, međusobno primati i davati s ljudima iz okoline. O tome svemu ovisiti će djetetova kompetencija u budućem, kasnijem životu. Roditeljska nazočnost/dostupnost djetetu daje osjećaj sigurnosti i bliskosti i roditeljsko prihvaćanje djetetove rastuće neovisnosti (NICHD, 2004) ključne su karakteristike roditeljskog ponašanja koje rezultiraju fleksibilnom društveno–emocionalnom regulacijom. Najvažniju ulogu za postizanje regulacije ima sustav privrženost–skrbnik. Privrženost se definira kao *čvrsta emocionalna povezanost između majke (skrbnika) i djeteta, koju dijete iskazuje izrazima sreće i nježnosti prema majci, izljevima straha pri odvajanju od majke te traženjem sigurnosti i utjehe u majčinoj blizini i zagrljaju*. Skrbnik je bliska osoba koja je u stalnom dodiru s djetetom i koja preuzima brigu za djetetove tjelesne potrebe hranjenja, kupanja, maženja i oblačenja, a najčešći skrbnik djeteta jest majka (Čudina–Obradović i Obradović, 2006).

Od samog početka naše živote oblikuju roditelji. Nakon rođenja, slika koju stvaramo o sebi odražava sliku onih koji se od samog početka o nama brinu. Točnije, način na koji vidim sebe i osjećam je upravo ono što vidim u očima onih (roditelja) koji se za mene brinu (Bradshaw, 1999).

Biddulph (2002) definira tri tipa roditelja. Agresivni roditelji riječima i djelima napadaju dijete, ljute se na njega, a uspjeh postižu temeljeći ga na strahu. Pasivni roditelji ne znaju na vrijeme uspostaviti red, a kada to čine dolazi do neočekivane provale bijesa. „Popuštanje, popuštanje, popuštanje, provala bijesa“ odnos je pasivnog roditeljstva kojeg je iskusila trećina roditelja, osobito dok su djeca mala, a oni tek stječu roditeljsko iskustvo. Navedena dva tipa roditeljstva nisu pravilan primjer odgoja djece, već je to treći tip – dosljedni roditelji. Takvi su roditelji odlučni, strogi, sigurni, pouzdani i opušteni. Djeca ih poštuju, imaju povjerenja, znaju da im roditelji neće nauditi ili ih ponižavati. Dosljednost je vještina koja se ne susreće često u odgoju, ali je se može naučiti.

Odgojem djece vladaju roditeljski pogledi na život i uspjeh u životu, dok roditeljski odgoj oblikuje djetetov temeljni nazor o samome sebi (Bradshaw, 1999). Roditeljsko ponašanje i odgojni stil imaju dominantniji utjecaj na karakteristike i razvoj djece nego što ima struktura obitelji. Prema tome, djeca iz rastavljenih ili jednoroditeljskih obitelji se neće međusobno razlikovati u razvojnim rezultatima ukoliko se ne razlikuju u karakteristikama roditeljskog odnosa (McFarlane, 1995).

Većina istraživanja navodi da su majka i otac uključeni u bitno različite vrste odnosa i aktivnosti sa svojom djecom pa je opravdano da ih nazivamo i razmatramo kao specifičnu majčinsku i specifičnu očinsku praksu (Čudina–Obradović i Obradović, 2006). S navedenom činjenicom slaže se i Biddulph (2002) koji naglašava jednaku potrebu za ocem i majkom kako bi dijete raslo zdravo i razvijalo se.

3.1. Doživljaj roditeljstva

Najvažnija i najznačajnija uloga u životu jest uloga roditelja. Rođenjem djeteta događaju se mnogobrojne promjene u životu, navikama, ponašanju i funkcioniranju odrasle osobe. Nazočnost djeteta mijenja i roditelje, njihovo ponašanje i aktivnosti, roditeljsku sliku o sebi, ali i sliku kakvu okolina ima o njima te izaziva pozitivne i negativne emocije (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Doživljaj roditeljstva naziva se i samopercepcija roditeljstva te ona obuhvaća roditeljsku samoeфикаsnost, doživljaj zahtjevnosti i stresa roditeljstva, roditeljski lokus kontrole, važnost i zadovoljstvo roditeljstva, roditeljska uvjerenja i stavove o djeci i roditeljstvu i doživljaj (ne)ravnoteže između roditeljske i neke druge životne uloge (Colean i Karraker, 2000; Čudina-Obradović i Obradović, 2003; 2006). Dakle, doživljaj roditeljstva je promjena cjelokupnog identiteta pojedinca. To je subjektivna roditeljska procjena vlastite uspješnosti u ispunjavanju društveno zadane norme roditeljstva (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Sabatelli i Waldron (1995; prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006) navode tri zasebne dimenzije koje opisuju subjektivni doživljaj roditeljstva:

- a) *Roditeljsko zadovoljstvo*
- b) *Zahtjevi i stres roditeljske uloge*
- c) *Osjećaj roditeljske kompetencije*

Roditeljsko zadovoljstvo obuhvaća sljedeće dimenzije: zadovoljstvo samim sobom kao roditeljem, zadovoljstvo djetetovim ponašanjem, zadovoljstvo odnosom roditelj – dijete,

zadovoljstvo potporom bračnog partnera u roditeljskoj ulozi te zadovoljstvo vlastitom uspješnošću kao roditelja.

Zahtjevi i stres roditeljske uloge je dimenzija koja se sastoji od zahtjeva roditeljske uloge koji obuhvaćaju vanjske pritiske na pojedinca da trajno ostvaruje roditeljsku ulogu u skladu s normama i očekivanjima okoline; i stresa roditeljske uloge koji obuhvaćaju unutarnje doživljaje pojedinca da ne može ispunjavati zahtjeve roditeljske uloge u skladu s osobnim normama i vlastitim očekivanjima.

Subjektivna roditeljska kompetencija je osjećaj svakog roditelja koliko je uspješan i sposoban u svojoj ulozi roditelja. Treća je dimenzija doživljaja roditeljstva koja se određuje kao majčin osjećaj lakoće to jest teškoće odgajanja u različitim razvojnim razdobljima djeteta ili kao skup dimenzija poput osjećaja roditelja da nadzire proces odgoja ili samoprocjena roditeljskog znanja, lakoće odgajanja, vještine, samopoštovanja, zadovoljstva i samoučinkovitosti.

Reić Ercegovac i Penezić (Reić Ercegovac, 2010; Reić Ercegovac i Penezić, 2012) ispitivanjem doživljaja roditeljstva povezanog sa subjektivnom dobrobiti kod parova koji očekuju prvo dijete zaključuju da i očevi i majke devet mjeseci nakon rođenja djeteta iskazuju veliko zadovoljstvo roditeljstvom i visoku roditeljsku samoeфикаsnost. Osim toga, ovo je istraživanje pokazalo da oni muškarci i žene koji su zadovoljniji ulogom roditelja su i zadovoljniji svojim životom i bračnim statusom te osjećaju manji stres. Isti su autori utvrdili da se očevi i majke ne razlikuju u roditeljskom zadovoljstvu i samoeфикаsnosti (Reić Ercegovac i Penezić, 2012a; Reić Ercegovac, 2010; 2011; 2012). Istraživački nalazi potvrdili su poveznicu između pozitivnog doživljaja roditeljstva i kvalitetnih roditeljskih postupaka, odnosa roditelja i djece, manjeg izražavanja negativnih emocija te boljeg rješavanja sukoba (Brajša – Žganec i sur., 2014). Čudina – Obradović i Obradović (2006) raznim su istraživanjima dokazali da kvaliteta bračnih odnosa prije rođenja djeteta ima najvažniji utjecaj na doživljaj roditeljstva. Osim toga, u oba je roditelja važna podjela poslova i dužnosti nakon rođenja djeteta.

3.2. Majčinstvo

Definicije majke su razne i ima ih mnogo, a u Hrvatskoj je prema članku 53. Obiteljskog zakona (Narodne novine, 2015) djetetova majka žena koja ga je rodila. Postoji nekoliko iznimaka, a one glase: majkom djeteta mogla bi se smatrati žena koja je dala svoje jajne stanice za njegovo začeće, ako ti nije bilo dobrovoljno i uz njezin pisani pristanak

(Članak 86.), majka koja je posvojila dijete upisuje se u maticu rođenih kao majka (Članak 146.), i to joj majčinsko pravo zauvijek pripada, jer nakon zasnivanja posvojenja nije dopušteno osporavanje ili utvrđivanje majčinstva i očinstva (Članak 147.).

Prema Arendell (2000) subjektivni roditeljski osjećaj, točnije majčinstvo, najvažniji je izvor osobnog identiteta za žene, snažniji i od profesije i bračnog statusa, dok Walker (2000) tvrdi da je za žene uloga majčinstva puno važnija od uloge očinstva za muškarce. Osim toga, uloga majke za ženu predstavlja središnju ulogu i mjerilo ženstvenosti. Majčinstvo je jedinstveni doživljaj za svaku majku zbog toga što je temelj osobnog ispunjenja, razvoja i sreće, a istodobno je i izvor najvećeg straha, depresije i tjeskobe. Iako donosi osjećaj ispunjenja, majčinstvo donosi i osjećaj ekonomskog tereta, podređenosti i ograničenja slobode. Brajša (1995) majku i dijete smatra jednom cjelinom, fizičkim i psihičkim fenomenom koji se ne može promatrati samo sa strane majke ili samo sa strane djeteta. U toj cjelini jednako je važan i djetetov i majčin razvoj.

Majke su češće u interakciji s djetetom naspram očeva. Usredotočene su na ostvarivanje bliskosti, naredbama i usmjeravanju te ističu podučavanje pristojnog ponašanja. Dijete doživljava majku kao toplu osobu, punu razumijevanja što ga u kasnijoj dobi štiti od delikventnog ponašanja u adolescenciji (Čudina–Obradović i Obradović, 2006).

Zadnjih desetljeća pomiče se vrijeme rođenja prvoga djeteta prema kasnijoj kronološkoj dobi zbog toga što se smatra da će roditeljstvo u socijalnom i psihološkom smislu biti kvalitetnije. Statistike u nekim sjeverno-europskim zemljama govore o prosječnoj dobi od 29 godina, u mediteranskim zemljama prvo se dijete dobiva sa 24 godine (De Valk i Liefbroer, 2007). Prosječna dob prvoga rađanja u Hrvatskoj već dugo prelazi optimalnu granicu od 25 godina i ona je 2014. godine iznosila 28,6 godina, dok je prosječna dob rađanja iznosila 30 godina. Najveći broj živorođene djece rodile su žene u dobi od 30. do 40. Godine (33%) i u dobi od 25. do 29. godine života (31%). Danas se sve više očituje trend odgađanja rađanja (od 30. do 39. godine) što je i karakteristično za razvijenije zemlje (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2014).

Istraživanje koje su proveli Ragozin, Basham, Crnic, Greenberg i Robinson (1982) kod prvorođkinja u dobi od 16 do 38 godina pokazalo je da mlađe majke imaju manje zadovoljavajućih osjećaja prema dojenčadi od starijih majki. Drugim riječima, majčinski su osjećaji veći što su prvorođkinje starije. Istraživači su majčinske osjećaje operacionalizirali kao: osjetljivost za djetetove potrebe, zadovoljstvo interakcijom s dojenčecom i pozitivni

emocionalni ton u odnosu s dojenčecom. Osim što su starije žene osobno zrelije, pretpostavlja se da njihova visoka motivacija za roditeljstvo rezultira navedenim majčinskim ponašanjem zbog toga što im otkucava „biološki sat“. Rezultati pokazuju i kako mlađe majke provode manje vremena s djecom, što ide u prilog suvremenim tendencijama dobivanja prvoga djeteta u kasnijoj dobi od one koja je bila uobičajena u ranijim generacijama roditelja (Lacković – Grgin, 2011).

3.3. Očinstvo

Očinstvo je složen pojam od kojeg se, u suvremenom svijetu, očekuju razne uloge i aktivnosti (Čudina–Obradović i Obradović, 2006). Suvremena društva stavljaju sve veći naglasak na ulogu oca u životu i odgoju djeteta (Belsky, 1993; Mackey, 2001; Rohner i Veneziano, 2001). Nadalje, očinstvo smatraju bitnom stavkom muškarčeva identiteta te ističu da ukoliko se ne ostvari potreba za očinstvom prekinuti će se kreativni razvoj odraslog muškarca (Abell i Schwartz, 1999). Svaki otac, navodi Brajša (1995), ima pravo na ljubav djeteta, a osim toga ima i pravo tepati, njegovati i odgajati dijete u ravnopravnom odnosu s majkom.

Iako su interakcije između djeteta i majke češće, ne smiju se izostaviti očevi i njihova uključenost u odgoj. Odnosi oca i djeteta često su zabavni, usmjereni na rješavanje problema te su okrenuti podučavanju samostalnosti i neovisnosti. Dokazano je da doživljaj djeteta da je otac topla i brižna osoba zaštićuje dijete od tjeskobe i depresije u kasnijoj dobi. Kontinuirano bavljenje djetetom od začeca pa nadalje vrlo je važan preduvjet uspješnog uključivanja oca u odgoj djeteta te dobi. Danas ne postoji znanstveno opravdanje za mišljenja kako je u prvim mjesecima i godinama života djeteta prvenstveno potrebna majka, a kasnije i otac (Brajša, 1995). Spock i Rothenberg (1994) smatraju muškarce odnosno očeve jednakima ženama to jest majkama. Drugim riječima, otac može mijenjati pelene, hraniti dijete, brisati suze i nos, čitati priče, kupati i uspavati dijete, popravljati igračke, rješavati svađe te obavljati kućanske poslove kao što ih obavljaju žene.

3.4. Suvremeno roditeljstvo

Život u suvremenom svijetu donosi i drugačiji pogled na roditeljstvo naspram nekadašnjeg, tradicionalnog pogleda. Ravnopravno roditeljsko partnerstvo obuhvaća suvremeni pojam roditeljstva, navodi Deutsch (2001). Tradicionalno shvaćanje roditeljstva najčešće se izjednačavalo s majčinstvom, dok su očevi imali materijalnu ulogu u ispunjavanju roditeljstva. Nadalje, ravnopravni partneri (roditelji) zajedno odlučuju, prilagođavaju se situacijama te svakodnevno dijele poslove i dužnosti oko djece, ali i s djecom. Dogovaraju se

oko svih dužnosti što rezultira zadovoljnom majkom zbog sudjelovanja i potpore od strane muža i manjkom osjećaja isključenosti i suvišnosti u „majčinskoj praksi“. Dakle, ravnopravno roditeljstvo pogoduje dobrom doživljaju roditeljstva i majke i oca (Levy – Shiff, 1994). Uvjeti dobrog roditeljstva biti će najkvalitetniji kada je obitelj cjelovita i kada u obitelj prevladava bračni sklad. Prema Silverstein i Auerbach (1999) novo shvaćanje roditeljstva utemeljeno je na raznim istraživanjima netradicionalnih obitelji i očinskog angažmana u različitim obiteljskim zajednicama. Time su došli do zaključka da tradicionalna trijada (biološka majka – biološki otac – dijete) nije nužna za dobar i kvalitetan odgoj djece već takav odgoj mogu omogućiti i osigurati obitelji različitih struktura i vrsta ako dijete ima jednu odgovornu osobu s kojom će ostvariti topli odnos i čvrstu emocionalnu povezanost (Čudina–Obradović i Obradović, 2006).

Suvremeno roditeljstvo, drugim riječima, cjelovito roditeljstvo obuhvaća dva jednakovrijedna i ravnopravna dijela - majčinstvo i očinstvo. Roditelji čine specifičan tim čiji je zadatak odgojiti dijete. Njihov se tim sastoji od kružne ili jednosmjerne dinamike te on uvelike ovisi o međusobnom odnosu i komunikaciji roditelja. Brajša (1995) navodi pet ciljeva suvremenog roditeljstva:

- *Uključivanje djeteta u širi interpersonalni ekosustav, u ljudsko društvo, zajednicu* naglašava važnost socijalizacije djeteta, odgoja za dijete, a ne za roditelja kako bi se dijete moglo odvojiti od roditelja te kako bi moglo zasnivati svoje partnerske odnose.
- *Uspješno uključivanje djeteta u interpersonalnu cirkularnost uže (obitelji) i šire (društvo) zajednice* – dijete će biti zadovoljno i sretno ako stvori povjerenje prema drugim ljudima, nauči se poštivanju drugih, razumijevanju, dogovaranju, sporazumijevanju i recipročnosti. Naglašava se i važnost roditeljstva koje zastupa odgoj djeteta uz sebe prema drugima, a ne za sebe i protiv drugih.
- *Odgoj djeteta za kvalitetne interpersonalne odnose u užoj i široj društvenoj zajednici* – djetetov život počinje u obitelji u kojoj su roditelji primarni modeli međuljudskih odnosa. Dijete uči iz međusobnih odnosa roditelja – oni su prvi učitelji u razvijanju i stvaranju međuljudskih odnosa. U maloj, intimnoj grupi roditelja i djeteta ono može spoznati karakteristike kvalitetnog međuljudskog odnosa te tada ih primjenjivati u široj društvenoj zajednici.
- *Učenje djeteta kvalitetnoj interpersonalnoj komunikaciji* – roditelji imaju zadatak naučiti dijete komunikaciji sa širom društvenom zajednicom šireći i socijalizirajući

komunikacijske potencijale djeteta. Unutar roditeljskog doma dijete razvija i formira odnose prema iznošenim sadržajima i izgovorenim riječima.

- *Učenje djeteta interpersonalnom prilagođavanju, kvalitetnom preživljavanju unutar uže i šire ljudske zajednice* – međuroditeljsko ponašanje je prvi djetetov model prilagođavanja drugima pokraj sebe. To je moguće ostvariti u obitelji, užem krugu članova koji se vole i poštuju, a roditeljstvo je za takvo ostvarenje i učenje nezamjenjiva komponenta.

Dakle, za roditeljstvo su potrebne osnovne funkcije i ciljevi koji će uvijek biti prijekopotrebni da bi se održali i razvijali kao ljudi. Roditelji su bili i uvijek će biti specifični predstavnici odraslih u životu djeteta kojemu su potrebni za razvoj ljudske kvalitete.

4. RODITELJSTVO I STUDIRANJE

4.1. Prava studenata roditelja

Pravilnik o studiranju na preddiplomskim i diplomskim studijima Sveučilišta u Zagrebu (2008) u Članku 15. navodi pravo na mirovanje obveza koje postoji:

- za vrijeme izvršavanja vojne obveze
- za vrijeme trudnoće
- za studenticu majku ili studenta oca koji se koriste porodnim dopustom do godine dana djetetova života
- za vrijeme bolesti koja ga dulje razdoblju sprječava u uspješnom ispunjavanju obveza studija
- za vrijeme međunarodne razmjene studenata u trajanju duljem od 30 dana tijekom održavanja nastave, ako student kroz tu razmjenu ne stječe ECTS bodove
- u drugim opravdanim slučajevima sukladno općem aktu sastavnice na kojoj student studira

U financijskom pogledu, studentima – roditeljima država olakšava na nekoliko načina. Od akademske 2019./2020. godine, uvedena je stipendija za posebne skupine studenata kojima pripadaju i redoviti studenti – roditelji. Stipendija iznosi 1.200,00 kuna i isplaćuje se kroz 9 mjeseci.

Primjer Sveučilišta u Rijeci koje je od ove, 2020. godine uvelo ostvarivanje prava na jednokratnu novčanu pomoć studentima roditeljima. Svi prijavljeni studenti roditelji ostvarili su pravo na poklon bon u Müller trgovinama u iznosu od 400,00 kuna.

Porodiljna naknada propisana *Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama nakon rođenja djeteta*¹ te na nju ima svaka majka pravo. Visina naknade ovisi je li majka zaposlena ili nezaposlena. U ovoj kategoriji studentice majke vode se kao nezaposlene te ostvaraju pravo na naknadu od 2.328 kuna. Rodiljni dopust za prvo i drugo dijete iznosi 12 mjeseci, dok za treće i svako sljedeće 3 godine. Pozitivna promjena u zakonu vidi se u iznosu novčane naknade, koja je od prošle godine uvećana za 665 kuna (nezaposlenim majkama i majkama studenticama). Prema istom zakonu, studenti - roditelji mogu tražiti jednokratnu novčanu pomoć za novorođeno dijete koja također iznosi 2.328 kuna.

*Zakon o doplatku za djecu*², navodi kako na iznos dječjeg doplatka, od 299,34 kune, imaju roditelji ako su oba studenti. Prema istom zakonu, ukoliko je samo jedan roditelj student, za ostvarivanje prava na dječji doplatok gleda se prihod kućanstva u protekloj godini.

Druge vrste financijske pomoći ovise o mjestu stanovanja, odnosno različiti gradovi u Republici Hrvatskoj imaju različite cenzuse jednokratne novčane pomoći svojim građanima.

4.2. Istraživanja studenata roditelja

*Institut za razvoj obrazovanja*³ je 2011. godine potvrdio da u Republici Hrvatskoj ima 6% studenata roditelja, od kojih 1% pohađa redovan studij. Ta se brojka 2014. godine povisila na 3%. Primjer zemalja koje prednjače s postotkom studenata roditelja su Švedska i Norveška gdje je svaki peti student i roditelj.

Podaci *Nacionalnog izvješća istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku*⁴ (2014) pokazuju da je 65% studenata roditelja zaposleno što pokazuje i povećanu ranjivost – dvije trećine studenata, uz roditeljstvo i studiranje, redovno ide i na posao. Šćukanec (2015) iz navedenih razloga donosi preporuke za olakšavanje ovoj skupini studenata. Neke od preporuka su:

- Veća fleksibilnost vezana za obavezno prisustvo na nastavi
- Otvaranje vrtića za djecu studenata u sklopu Sveučilišta

¹ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2727.html

² <https://www.zakon.hr/z/475/Zakon-o-doplatku-za-djecu>

³ https://iro.hr/wp-content/uploads/2018/02/9.EUROSTUDENT_Nacionalno_izvjesce_RH_2011.pdf

⁴ <https://www.eurostudent.hr/userfiles/pdfs/Nacionalno-izvjesce-EUROSTUDENT-V..pdf>

- Pravovremeno informiranje studenata o pravima i obvezama
- Promjene u rasporedu
- Financijska pomoć

Autorica Sallee (2015) je provela istraživanje na skupini od 18 studenata roditelja. Cilj je bio istražiti način na koji studenti roditelji usklađuju fakultet, posao i roditeljstvo. Ispitanici tvrde da im je potrebna velika sposobnost organizacije kako bi ispunili sve dnevne obaveze, ali i da je takav način života vrlo kompliciran. Zbog manjka vremena, ispitanici svoje obaveze ispunjavaju prema prioritetu gdje su fakultetske obaveze obično zadnje na listi. Nadalje, većina njih smatra da je bolja organizirana od kada imaju i roditeljske dužnosti, dok se fakultetske obaveze rješavaju kada djeca odu spavati. Nadodaju da je važnije ispuniti roditeljske dužnosti, naspram fakultetskih. Većina ispitanika se osjeća vrlo loše ako se ne stigne dovoljno posvetiti djetetu ili partneru. Vrijeme provedeno u društvu djeteta vrlo im je važno. Prijepodne su studenti na fakultetu ili poslu, dok podnevno vrijeme posvete obitelji odnosno djetetu. Ostale obaveze rješavaju kada dijete navečer ode spavati. Ipak, 80% studenata smatra da im fakultetske i poslovne obaveze ne omogućuju dovoljno kvalitetno provedenog vremena s obitelji.

Projekt *EDUpolicy LAB* koji je pokrenuo *Inicijativu za usklađivanje obrazovnog sustava s potrebama studenata – roditelja* je projekt koji zagovara potrebe studenata roditelja. Cilj inicijative bio je upoznati javnost i akademsku zajednicu o potrebama i preprekama studenata koji su ujedno i roditelji. U njihovom pozivu⁵ upućenom državi navode kako studenti roditelji imaju nedovoljnu društvenu i institucijsku podršku, što opravdavaju s nedovoljnom informiranosti javnosti i lošoj kolektivnoj društvenoj svijesti o ovom problemu. Autori inicijative smatraju da kada bi se uvažavale preporuke, bio bi i veći broj visokoobrazovanih osoba u Republici Hrvatskoj, kao i broj rođene djece. Kao preporuke se navode:

- Veća fleksibilnost profesora vezana za dolaske na nastavu
- Plaćanje vrtića
- Opravdanost izostanaka u slučaju djetetove bolesti
- Pokretanje fonda za ovu skupinu studenata
- Izvanrednim roditeljima – studentima dati popust na plaćanje školarine
- Reguliranje pravilnika o pravima trudnica i majki

⁵https://dd7ac8aa-a867-4856-bf3b-673f6f54bdb5.filesusr.com/ugd/6796f4_a7caaa76a92b4d8e83bfdcb1a060cb90.pdf

- Omogućavanje primanja stipendija i za izvanredne studente
- Financijsku pomoć države ukoliko su oba roditelja studenti

Nadalje, autorica Moreau (2016) smatra da su roditeljstvo i studiranje sve više popularna tema za istraživanje, ali da su i dalje u fokusu samo majke studentice. Ista je autorica tada provela istraživanje na uzorku od 40 studenata u Engleskoj. Cilj je bio istražiti slična odnosno različita iskustva majki i očeva koji studiraju. Rezultati su potvrdili postavljenu hipotezu o razlikama očeva i majki prema studiranju. Većina majki je navela da je za njih studiranje uz roditeljstvo borba, dok su očevi naveli nekoliko izazova. Dakle, njihovi se doživljaji studiranja razlikuju. Svi su ispitanici naveli premalo vremena kao problem, uz to da očevi ipak pronalaze zadovoljavajuću količinu vremena za sebe. Majke tvrde da vremena za sebe nemaju, odnosno imaju, ali vrlo rijetko.

Iako su studenti roditelji obuhvaćeni u pravilnicima o studiranju, oni su često puta nevidljiva populacija stoga su autorice Moreau i Kerner 2012. godine provele istraživanje o načinima potpore od strane sveučilišta. Uzorak su činila sveučilišta Ujedinjenog Kraljevstva, njih deset od kojih dvoje uopće ne pruža podršku studentima roditeljima. Njih 80% pruža neku vrstu pomoći pa je tako njih pet omogućilo sveučilišne vrtiće koji su otvoreni samo za djecu studenata i zaposlenika. Vrtići su u velikoj mjeri subvencionirani. U Engleskoj oko 50% sveučilišta ima sobe za dojenje čime se majci za vrijeme odmora omogućava provođenje vremena s djetetom unutar fakulteta, dok u Republici Hrvatskoj to ne postoji. Čak je 40% sveučilišta organizirala obiteljske domove u sklopu kampusa te su oni namijenjeni samo studentima roditeljima. Obiteljski domovi omogućavaju studentima roditeljima iz udaljenih krajeva da se zajedno s partnerom i djetetom presele u mjesto gdje će biti blizu fakulteta. Uspoređujući s Republikom Hrvatskom koja nema niti jedan sveučilišni vrtić, obiteljski dom ili prostor za dojenje, Ujedinjeno Kraljevstvo u 80% slučajeva ima barem jedno od troje navedenog.

U sklopu diplomskog rada pod nazivom *Studiranje i roditeljstvo*, autorica Smiljan (2018) je provela istraživanje na uzorku od 19 studentica majka. Rezultati su pokazali da je većina studentica doživjela prvotni šok kod saznanja za trudnoću. No, iako je isprva bio izuzetan stres, sve su se izjasnile da su uz potporu partnera, obitelji i na koncu kolega studenata i susretljivih profesora na fakultetu uspješno diplomirale. Također, 95% ispitanica se izjasnilo da njihovo dijete, u odnosu na ostale majke, nije bilo ni za što zakinuto ili

uskraćeno. Zaključno, može se reći da majke studentice u Republici Hrvatskoj uspijevaju uskladiti roditeljske i fakultetske dužnosti.

4.3. Poteškoće studenata roditelja

Većina mladih susreće se sa stambenim i finansijskim poteškoćama koje su još veće kod mladih roditelja. Studenti roditelji često se susreću s osjećajem krivnje zbog pohađanja fakulteta i ispunjavanja studentskih dužnosti što rezultira s premalo kvalitetnog vremena provedenog s djecom. Brooks (2012) je 2010. i 2011. godine provela istraživanje o osjećaju krivnje kod studenata roditelja. U istraživanju je sudjelovalo 68 studenata iz Engleske i Danske. Istraživanje je provedeno intervjuiranjem ispitanika indirektnim pitanjima pomoću kojih je autorica Brooks došla do zaključka osjećaju li krivnju kao studenti roditelji. Rezultati su pokazali kako majke studentice imaju puno veći osjećaj krivnje nego studenti očevi. Krivnju osjećaju ili zbog nedovoljno posvećenog vremena djeci ili obrnuto, dok se očevi većinom krive zbog nedovoljnog posvećivanja studentskim obvezama. 2015. godine Brooks je provela još jedno istraživanje čiji su rezultati pokazali da su majke studentice, iako osjećajući krivnju zbog premalo provedenog vremena s djetetom, postale boljim majkama upravo zbog fakulteta. Tu su činjenicu objasnile motivacijom koju im pruža dijete, ali i osjećaju uzora kojeg one pružaju svojem djetetu (Brooks, 2015).

Medved i Heisler (2002) svojim su istraživanjem ispitivali situacije koje pokreću sukobe s profesorima. Rezultati su pokazali da je većina studenata na prvo mjesto stavila bolest djeteta. Točnije, do sukoba dolazi jer studenti nisu bili u mogućnosti prisustvovati nastavi ili ispitu zbog bolesti djeteta, a profesor/ica to nije smatra/o/la opravdanim razlogom. Osim bolesti djeteta, veliki dio ispitanika odgovorio je i čuvanje djeteta. Iako je većina studenata imala osiguran vrtić ili dadilju, znalo se dogoditi da ponekad nisu imali gdje s djecom. U trenucima kada bi morali napustiti nastavu, ili uopće ne doći na nju, nastao bi sukob. Ispitanike je također zamoljeno da napišu koju bi vrstu pomoći voljeli dobiti od strane fakulteta na što su odgovorili da bi im uvelike olakšalo pomicanje rokova za neke radove te dopuštanje izostanaka s nastave.

5. MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVOM TIJEKOM STUDIJA

Motivacija za roditeljstvom intimno je područje stoga mnogo ljudi ne želi o tome pričati, drugima je teško verbalizirati zbog čega ne žele imati djecu, ostali daju socijalno poželjne odgovore zbog podložnosti društvenim normama. Zbog navedenih problema autori se ne upućuju u daljnja istraživanja motivacije, smatraju Lacković – Grgin i Vitez (1997).

U tradicionalnom svijetu brak se sklapao samo zbog djece koja su, dakle, bila jedini i glavni razlog toga čina. Brak u kojem nije došlo do potomstva smatrao se propalim, što je u to vrijeme bilo i razumljivo jer su djeca i obitelji s mnogo članova bile nužne kao ispomoć roditelja u poslu. Danas je to drugačije zahvaljujući ekonomskim, socijalnim i tehnološkim uvjetima (Delač Hrupelj, Miljković i Lugomar Armano, 2000). Prema Schaie i Willis (2001) većina mladih osoba i danas očekuje da će postati roditelji te da će ih ta nova životna uloga u potpunosti ispuniti. 2000. godine u Republici Hrvatskoj provedeno je istraživanje kojim više od 70% ispitanika "smatra kako su djeca potrebna za ostvarenje smisla njihovog života", muškarci i žene podjednako. Istodobno oko 53% ispitanika smatra kako "žena treba imati djecu da bi se osjećala ispunjenom" (Aračić i Nikodem, 2000).

Sam proces formiranja motivacije za roditeljstvom je složen i dugotrajan te on obuhvaća razne pokretače i mehanizme. Razmatrajući razloge niskog fertiliteta u visoko razvijenim zemljama, Morgan i Berkowitz King (2001) navode tri grupe motiva za roditeljstvom:

1. *Biološki motivi* – genska predispozicija čovjeka da želi i ima djecu.
2. *Društveni motivi* – populacijska/antipopulacijska politika društvenih institucija.
3. *Racionalni motivi* – ekonomsko/neekonomsko racionalno imanje djece.

Temeljni ljudski instinkt koji vodi potrebi za opstankom jest reprodukcija. Ljudske potrebe nisu samo genetski ukorijenjene već su oblikovane i psihološki, socijalno i kulturalno (Morgan i Berkowitz King, 2001).

Američki autor Rabin (1965; prema Kapor – Stanulović, 1985) je korištenjem „Upitnika o djetetu“ provjeravao što roditelji očekuju od djece i kakve im potrebe djeca zadovoljavaju te je time motivaciju za roditeljstvom grupirao u četiri kategorije:

- 1) altruistička – sklonost i briga za djecu, pružanje ljubavi i zaštite

- 2) fatalistička – reprodukcija koja je smisao života, ali i način za produžavanje vrste, također je i sudbina; neizbježna i unaprijed određena
- 3) narcistička – očekivanja da će dijete povećati vrijednost roditelja
- 4) instrumentalna – shvaćanje da je dijete na određeni način korisno, služi kao sredstvo kojim se mogu postići specifični roditeljski ciljevi; ti ciljevi ne pripadaju narcističkoj kategoriji.

Istraživanje provedeno na američkom sveučilištu 1965. godine pokazalo je nešto manje od 50% ispitanika kao osnovne motive za roditeljstvom kod muškaraca navode one narcističke, dok 52% ispitanika za žene navodi fatalističku motivaciju za roditeljstvom, navodi Rabin (1965, prema Kapor – Stanulović, 1985).

Kapor – Stanulović je 1984. godine, po uzoru na Rabina, provela prvo istraživanje u Republici Hrvatskoj na uzorku studenata, adolescenata i parova s jednim djetetom. Rezultati su pokazali da su altruistički motivi na prvom mjestu za sve dobne skupine i kod ispitanika oba spola, a zatim slijede fatalistički motivi. Muškarci iskazuju jaču fatalističku motivaciju za roditeljstvom, dok je ista znatno više obilježavala žene u istraživanju Rabina iz 1965. godine (Kapor – Stanulović, 1985).

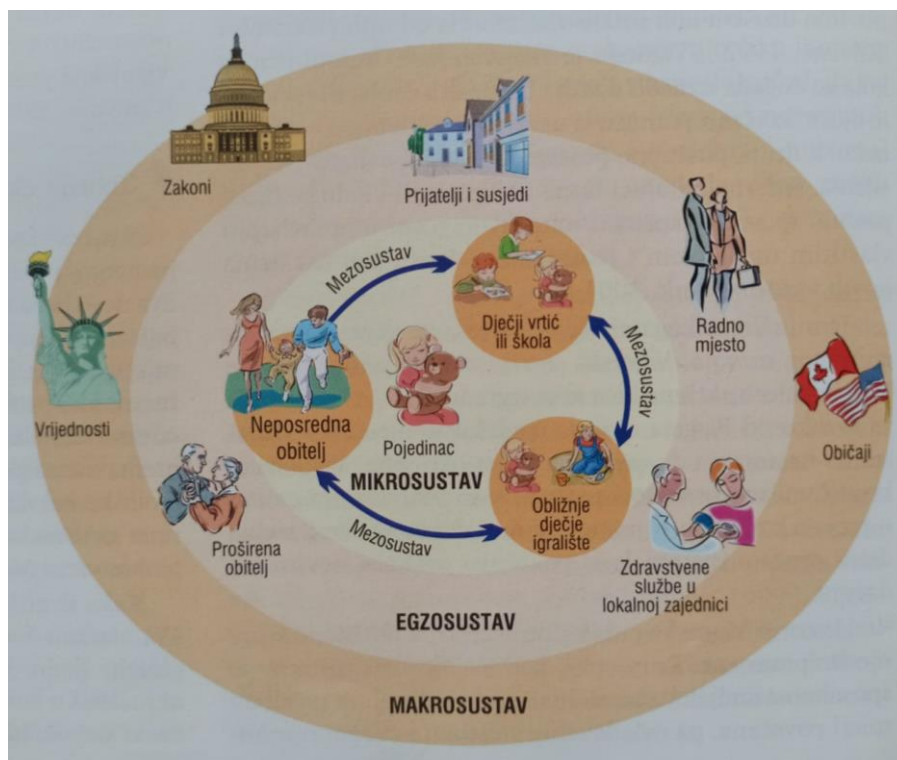
Petani i Babačić su 2010. godine proveli istraživanje na uzorku od 170 studenata koji su pohađali Sveučilište u Zadru. 170 studenata u rasponu od 18 do 30 godina, od kojih je 54,12% u to vrijeme bilo u vezi s partnerom, dok se njih 45,88% izjasnilo samcima. Rezultati su pokazali da je altruistična motivacija za roditeljstvo najviše izražena kod studenata, više kod studentica nego kod studenata. Nakon nje slijedi instrumentalna koja se odnosi na očuvanje stabilnosti braka i produženje obiteljske loze, a na posljednjem mjestu su fatalistička i narcistička motivacija za roditeljstvom. Na kraju, autori predlažu daljnja ispitivanja iste tematike, teorijski i empirijski, ali na ispitanicima drugačijih sociodemografskih obilježja i na drugim dobnim skupinama.

Zaključno, ljudi koji se odluče imati djecu imaju i svoje razloge kojih je mnogo, koji su vrlo različiti i složeni. Ukoliko se promatra roditeljstvo i motivi roditeljstva mora se uzeti u obzir društveni kontekst u kojem se realiziraju.

6. TEORIJA EKOLOŠKIH SUSTAVA

Urie Bronfenbrenner je američki psiholog zaslužan za nastanak pristupa čovjekovu razvoju koji se pronašao na čelu razvojne psihologije zbog toga što pruža najtemeljitije i najrazrađenije objašnjenje kontekstualnih utjecaja na razvoj. Teorija koja čovjeka promatra kao osobu koja se razvija unutar složenog sustava odnosa između više slojeva okoline koja ga okružuje naziva se teorija ekoloških sustava. Slojevi okoline nazivaju se mikrosustav, mezosustav, egzosustav, makrosustav te kronosustav (Berk, 2007). Redoslijed tih slojeva kreće od onih koji su djetetu bliski i u kojima neposredno sudjeluje, pa sve do onih koji su mu prilično udaljeni i u kojima ne sudjeluje izravno (Brajša-Žganec, 2003). U središtu sustava je dijete, dok se slojevi okoline šire oko njega u koncentričnim krugovima te jače ili slabije utječu na njegov razvoj, a Bronfenbrenner ključnima smatra interakcije struktura unutar sloja i interakcije između struktura različitih slojeva (Skupnjak, 2012). Kasnije ekološki sustav Bronfenbrenner naziva i bioekološkim modelom jer činitelji iz okoline i djetetove biološke karakteristike zajednički oblikuju razvoj (Bronfenbrenner i Morris, 1998).

Slika 1. prikazuje strukturu okoline prema teoriji ekoloških sustava u kojoj Bronfenbrenner zamišlja okolinu kao niz povezanih struktura koje uključuju obitelj, susjedstvo, školu, radno mjesto i brojna druga okruženja u kojima se odvija čovjekov svakodnevni život. Veliki utjecaj na razvoj ima svaki pojedini sloj okoline (Berk, 2007).

Slika 1. Struktura okoline prema teoriji ekoloških sustava (Berk, 2007).

Pojedincu najbliži, unutrašnji sloj okoline naziva se mikrosustavom i on se sastoji od aktivnosti (na primjer posao, igra, učenje) i obrazaca interakcije s osobama iz neposredne okoline. Za razumijevanje razvoja ovdje je potrebno znati da su svi odnosi dvosmjerni što znači da roditelj utječe na djetetovo ponašanje, a karakteristike djeteta (tjelesni izgled, sposobnosti, osobine ličnosti) utječu na ponašanje odraslih. Prijateljski raspoloženo dijete izaziva pozitivne reakcije kod roditelja, dok je nepažljivo i nemirno dijete više sklono kažnjavanju. Ukoliko su takve dvosmjerne interakcije česte one će imati trajan utjecaj na razvoj (Bronfenbrenner, 1995; Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington i Bornstein, 2000). Različiti pojedinci u mikrosustavu imaju utjecaj na kvalitetu odnosa između dvije osobe iz toga sustava. Cowan, Powell i Cowan (1998) tvrde da će bračni partneri postati uspješniji roditelji ukoliko će se međusobno podržavati u svojim roditeljskim ulogama. Nedosljednost roditelja u discipliniranju djece rezultira bračnim sukobom čime djeca često postanu agresivna te dolazi do teškoća s prilagodbom i od strane djeteta i od strane roditelja, nalažu Hetherington i Stanley-Hagen (2002).

Neposredne veze između mikrosustava obuhvaća mezosustav, drugi sloj Bronfenbrennerovog modela. Connors i Epstein (1996) objašnjavanju mezosustav na

djetetovom školskom uspjehu koji ne ovisi samo o raznim aktivnostima u razredu već i o uključenosti djetetovih roditelja u sami život škole. Funkcioniranje roditelja odnosno bračnog partnera ovisi o odnosu na radnom mjestu, i obratno, navode Gottfried, Gottfried i Bathurst (2002). Bronfenbrennerova teorija ekoloških sustava naglašava važnost stabilnosti mezosustava koji predstavlja odnose između čovjekovih najužih okolina (na primjer obitelj, vršnjaci, škola, radno mjesto) odnosno mikrosustava (Woolfson, 2004; Wagner Jakab, Cvitković, 2007; Wagner Jakab, 2008).

Treći je sloj nazvan egzosustav i on uključuje društvene strukture koje utječu na razvoj, ali s kojima pojedinac ne dolazi u izravan dodir. Primjer ovoga sloja su formalne organizacije (socijalne i zdravstvene službe, upravni odbor) koje, nudeći bolovanje za roditelje, plaćen porodiljni dopust i fleksibilno radno vrijeme, posrednim putem povoljno utječu na razvoj odraslih i na razvoj djece. Osim formalnih, unutar egzosustava određeni utjecaj mogu pružiti i neformalni izvori. Primjer takvoga izvora su prijatelji i članovi obitelji koji svojim savjetima, podrškom, druženjem i financijskim sredstvima pružaju znatnu pomoć. Prema Emery i Laumann-Billings (1998) razna istraživanja su dokazala da loše funkcioniranje unutar egzosustava rezultira nepovoljnim učincima na razvoj. Autori tvrde kako je veća učestalost zlostavljanja djece i bračnih sukoba u onim obiteljima koje su socijalno izolirane, imaju malo veza sa zajednicom, kao i u onim obiteljima gdje vlada nezaposlenost.

Najudaljeniji, vanjski sloj Bronfenbrennerovog modela naziva se makrosustav. On se sastoji od zakona, običaja, kulturalnih vrijednosti i resursa koji utječu na događanja u svakom od unutrašnjih, pojedincu bližih slojeva, kao i na njihovu međusobnu interakciju. Pozitivan su primjer zemlje s visokim standardima skrbi o djeci te one zemlje koje pružaju zaposlenim roditeljima razne pogodnosti, što rezultira povoljnim iskustvima djeteta u neposrednoj okolini (Berk, 2007).

Kronosustav je vremenska dimenzija modela ekoloških sustava. Riječ *khronos* na grčkom označava vrijeme koje simbolizira dinamičnu, uvijek promjenjivu prirodu pojedinčeve okoline. Bronfenbrenner smatra kako su ljudi i stvaraoci i proizvodi svoje okoline koji zajedno sa svojom okolinom tvore mrežu međusobno povezanih utjecaja. Okolina je dinamičan i stalno promjenjiv sustav. Važne prekretnice u razvoju događaju se čitavoga života, a Urie Bronfenbrenner ih naziva ekološkim tranzicijama, drugim riječima promjenama konteksta. Do ekološke tranzicije dolazi svaki puta kada čovjek dobije novu

životnu ulogu ili kada mu neka stara uloga prestane, kao i onda kada se susreće s novom okolinom ili napusti staru – tada se čovjekov mikrosustav mijenja (Berk, 2007).

U psihologiji se roditeljstvo najčešće definiralo i istraživalo sa svrhom određivanja mogućih povoljnih i nepovoljnih utjecaja roditelja na dijete i na djetetove razvojne rezultate. Suvremeno gledanje odbacuje mogućnost jednosmjernog utjecaja roditelja na dijete te uzima u obzir važnost međusobnog utjecaja djeteta, roditelja i šire socijalne okoline (Bronfenbrenner, 1979). Točnije, kao što roditelj utječe na dijete, tako i dijete svojim karakteristikama utječe na roditelja, izazivajući ga na postupke i ponašanje koji mogu povoljno ili nepovoljno djelovati na djetetov razvoj. Također će i međusobni odnos roditelja djelovati povoljno odnosno nepovoljno na svakog roditelja zasebno, a to će onda imati posljedice na majčin i očev odnos prema djetetu. Samo rođenje djeteta, kao i njegov temperament, prilagodljivost i druge karakteristike, utjecat će na odnose roditelja, pa su tako dijete, otac i majka povezani međuodnosima koji stvaraju opće uvjete razvoja. Hoće li oni poticajno djelovati na razvoj, ovisit će dalje o širem okružju u kojem je smještena obitelj, to jest o tome ima li obitelj potporu šire obitelji i rodbine, prijatelja, susjedstva, radnog mjesta i društva u cjelini (Čudina – Obradović i Obradović, 2003).

Zaključno, prema Bronfenbrennerovoj teoriji mikrosustav predstavlja kontekst zajednice s kojim je dijete u izravnom kontaktu. Taj sustav djeteta nije konstantan te se mijenja kako dijete raste. On uključuje obitelj, prijatelje, učitelje i sve druge ljude važne za dijete (Bašić, 2009) kao i interakcije s tim osobama, fizičke značajke okoline (veličina djetetove kuće, oprema igrališta, vrtića), objekte (vrsta i broj igračaka), aktivnosti djeteta u mikrosustavu (igranje, crtanje, čitanje, razgovori, i slično) (Skupnjak, 2012). Mezosustav indirektno utječe na dijete kroz svoje utjecaje na ključne osobe iz mikrosustava te on određuje aspekte konteksta. Činitelji mezosustava uključuju radno mjesto roditelja, prijatelje roditelja, kolege učitelja i ostale. Nadalje, egzosustav čine organizacije i institucije u lokalnoj zajednici koje su relevantne za razvoj djece, primjerice edukacijske institucije. Vjerovanja i vrijednosti društva koje utječu na obiteljski život i dijete predstavlja makrosustav (Bašić, 2009). Prema Bronfenbrenneru (1979, prema Bašić, 2009) ti sustavi imaju interakcijske učinke na dječji razvoj jer predstavljaju prirodu dječjeg iskustva u svijetu koji ih okružuje.

Model ekoloških sustava je jedan od načina promatranja djeteta te je taj sustav korišten u ovome istraživanju. U nastavku slijedi analiza provedenog istraživanja na uzorku koji su činile studentice majke.

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

7.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati doživljaj roditeljstva tijekom studija koristeći Bronfenbrennerovu teoriju ekoloških sustava kao okvir. Očekuje se da će studentice navoditi da su se najviše pouzdale u pomoć osoba iz mikrosustava, dok će rjeđe spominjati egzosustav te najmanje makrosustav. Također se očekuje da što su više iz različitih sustava doživjele pomoći, to su studentice zadovoljnije majčinstvom.

7.2. Problem istraživanja

Problem 1.

Ispitati iz kojeg sustava prema Ekološkoj teoriji studentice doživljavaju najviše pomoći.

Hipoteza 1.

Studentice doživljavaju najviše pomoći iz sustava koji su im bliži, to jest iz mikrosustava.

Problem 2.

Ispitati povezanost doživljaja pomoći i zadovoljstva studentica.

Hipoteza 2.

Što su više iz različitih sustava doživjele pomoći, to su studentice zadovoljnije majčinstvom.

7.3. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo N=10 studentica majka u starosti od 18 do 26 godina.

7.4. Metoda

Istraživačka metoda kojom su ispitani sudionici je polustrukturirani intervju. Tehnika polustrukturiranog intervjua prikladna je za istraživanje mišljenja i stavova ispitanika o delikatnim i složenim pitanjima zbog toga što omogućuje preciznije i dublje ispitivanje. U ovoj vrsti intervjua ne koriste se strogo formulirana pitanja koja se tijekom svakog intervjua postavljaju istim riječima. Dakle, pitanja se pripremaju unaprijed, ali u formi tema za razgovor. Pitanjima se želi otvoriti prostor ispitaniku kako bi se on spontano izjasnio o svojim mišljenjima, stavovima i osjećajima (Žentil Barić, 2016). Intervju se sastojao od 15 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa.

7.5. Postupak i obrada podataka

Istraživanje putem intervjua provodilo se on-line zbog epidemiološke situacije u Hrvatskoj, ali i zbog udaljenih mjesta stanovanja većine ispitanika. Intervjui su odrađeni tijekom lipnja i srpnja 2020. godine. Sve su ispitanice dobile uputu o provođenju intervjua te je navedena njegova svrha. Osim toga, naglasak je bio na dobrovoljnom sudjelovanju i suradnji s intervjuerom te je naglašena anonimnost ispitanika.

Obrada podataka započela je preslušavanjem audio snimki intervjua i transkribiranjem istih. Po završetku transkribiranja, tekst je pročitao nekoliko puta zbog boljeg upoznavanja s prikupljenim podacima. Napravljena je kvalitativna obrada podataka koja se sastoji od tri međusobno povezanih postupaka: redukcija podataka, prikazivanje podataka te izvođenje zaključka (Milas, 2005).

8. REZULTATI I RASPRAVA

Tablica 1

Raspodjela ispitanica s obzirom na dob, fakultet i studijsku godinu kada su ostale trudne

ISPITANICA BR.	DOB ISPITANICE	NAZIV FAKULTETA	STUDIJSKA GODINA
1	20	Učiteljski fakultet Rijeka	Druga godina
2	23	Prirodoslovno – matematički fakultet Zagreb	Druga godina
3	18	odgođen upis	odgođen upis
4	19	odgođen upis	odgođen upis
5	26	Katolički bogoslovni fakultet Zagreb	Prva godina
6	21	Međimursko veleučilište u Čakovcu	Treća godina
7	22	Učiteljski fakultet Čakovec	Četvrta godina
8	19	Međimursko veleučilište u Čakovcu	Druga godina
9	19	odgođen upis	odgođen upis
10	21	Umjetnička akademija u Splitu	Druga godina

Raspon dobi u kojoj su studentice ostale trudne kreće se od 18 do 26 godina, što je vidljivo u Tablici 1. Najviše je ispitanica koje su ostale trudne s 19 godina ($f=3$). Njih sedmero je studiralo kada su ostale u drugom stanju. Točnije, četvero ispitanica u to je vrijeme pohađalo drugu godinu studija, jedna ispitanica prvu godinu, jedna treću te jedna četvrtu godinu studija. Ispitanica koja je ostala u drugom stanju s 18 godina u to je vrijeme bila maturantica te je odgodila upis studija na tri godine od rođenja djeteta. Dvije ispitanice su

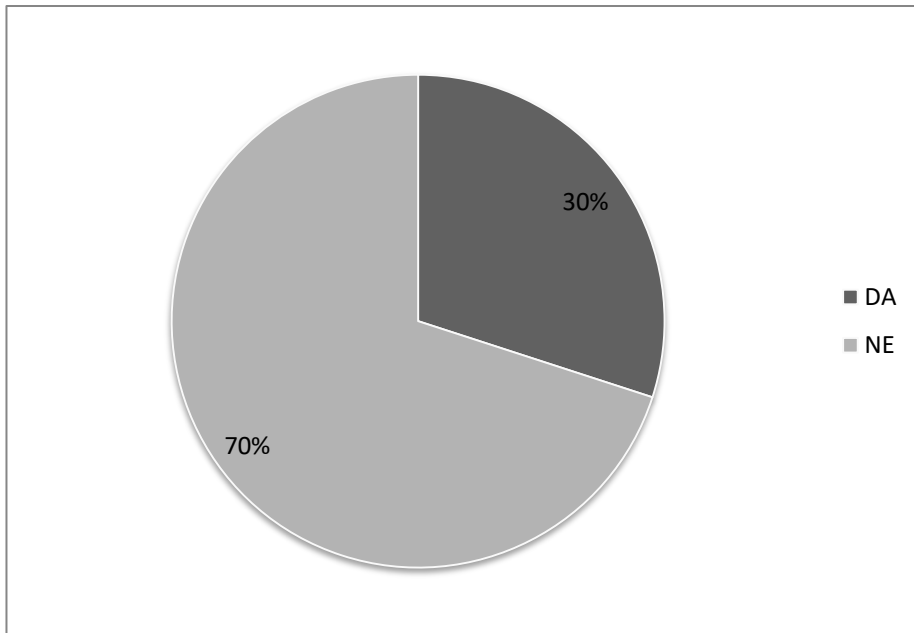
upisale studij godinu dana nakon rođenja djeteta. Jedna je upisala Veleučilište Hrvatsko zagorje u Krapini, a druga Fakultet arhitekture, građevinarstva i geodezije u Splitu. Dakle, tri ispitanice su upisale studij nakon rođenja djeteta, dok je sedam ispitanica rodilo za vrijeme studiranja na određenom fakultetu.

Tablica 2

Prve reakcije ispitanica na saznanje o trudnoći

ISPITANICA BR.	REAKCIJE I PROMIŠLJANJA ISPITANICA
1	„Kako ću završiti fakultet s djetetom?“
2	„Veliko ushićenje i sreća.“
3	„Zašto se baš meni ovo dogodilo?“
4	„Predivno! Jedva čekam da se beba rodi, nadam se da će ova trudnoća uredno proteći (prethodna je završila spontanom pobačajem). Tada nisam mnogo razmišljala o fakultetu, bila sam uvjeren da će mi majčinstvo u potpunosti promijeniti život i da neću imati nikakvu želju za daljnjim obrazovanjem, međutim, nije bilo tako.“
5	„Bila sam presretna jer sam to i željela.“
6	„Kako ću ja to? Jesam li spremna?“
7	„S obzirom da nismo imali svoj stan, prvo sam pomislila gdje ćemo živjeti i od čega te hoću li uspjeti završiti fakultet u roku.“
8	„Kako ću ja to?“
9	„Bila sam presretna jer je dijete bilo planirano.“
10	„Prvi tren sam paničarila, a zatim sam rekla super, veselim se.“

Studentice su zatim upitane što su prvo pomislile kada su saznale da su trudne. Iz Tablice 2 mogu se vidjeti različite reakcije ispitanica. Polovica je (f=5) reagirala je s velikim ushićenjem i srećom, dok je preostalih pola (f=5) bilo zabrinuto.

Grafički prikaz 1. Mišljenja studentica o tome je li im se majčinstvo prerano dogodilo.

Grafički prikaz 1 prikazuje da 30% ($f=3$) ispitanica smatra majčinstvo preranim događajem u njihovim godinama, dok jedna od njih danas više tako ne misli. Ostalih 70% ($f=7$) kažu da im se majčinstvo dogodilo u pravom trenutku, ni prerano ni prekasno.

Tablica 3

Prikaz reakcija bliže okoline na saznanje o trudnoći, njihova spremnost na pomoć te pružanje podrške

Ispitanica br.	Reakcije bliže okoline	Pozitivna reakcija	Negativna reakcija	Mješovita reakcija	Podrška bliže okoline
1	Nije me iznenadila. Znala sam da će biti sretni.	+			+
2	Reakcije su bile očekivane, i svi su bili spremni na pomoć.	+			+
3	Nije, bila sam više nego svjesna da će biti iznenadnih reakcija kao što je i sama trudnoća bila.			+	+
4	Ni malo me njihove reakcije nisu iznenadile, točno sam znala kako će pojedini član obitelj reagirati. Svi su bili spremni na bilo kakav vid pomoći (tada studiranje još nije bilo u planu).	+			+
5	Svi su bili sretni zbog trudnoće, ali zabrinuti za fakultet. S obzirom da sam odlučila da ne želim pauzirati godinu, svi su me podržali i pomagali koliko god su mogli.			+	+
6	Nije me iznenadila njihova reakcija zato što su svi bili oduševljeni, a upravo to sam i očekivala. Da, bili su spremni na pomoć od prvog dana kada su saznali za trudnoću.	+			+
7	Obitelj i partner su bili spremni pomoći te sam naravno uz njihovu pomoć i sve to uspjela.	+			+
8	Nije me iznenadila, očekivala sam punu podršku i uvijek su bili spremni pomoći.	+			+
9	Da, mama je bila presretna i jedva je čekala unuku. Naravno, svi ostali su pomogli koliko su mogli i još uvijek pomažu.	+			+
10	Apsolutno, svi su bili od pomoći.	+			+

Iz Tablice 3 vidljive su prve reakcije bliže okoline odnosno osoba iz mikrosustava na saznanje o trudnoći ispitanice – studentice. Osam od deset reakcija zabilježene su kao pozitivne reakcije, dok su preostale dvije iskazane kao mješovite. Dakle, iako je trudnoća kod studentica najčešće neplanirana članovi bliže okoline u većem broju reagiraju pozitivno i sretno te su spremni pružiti pomoć. Iz iste Tablice može se vidjeti da su osobe iz mikrosustava bile najveća podrška svakoj od ispitanica. Dvije ispitanice navele su članove egzosustava,

točnije bliske prijatelje kao osobe koje su im bile velika podrška tijekom trudnoće i studiranja. Zaključno, iako su prve reakcije mikrookoline bile različite, svi su članovi te okoline bili spremni na pomoć te su pružali najveću podršku ispitanicama.

Tablica 4

Mišljenja ispitanica uz pomoć koga uspijevaju uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama

ISPITANICA BR.	DJEČJI VRTIĆ	SUPRUG/PARTNER	RODITELJI	SUPRUGOVI/PARTNEROVI RODITELJI
1	+	+		
2	+		+	
3	+	+	+	
4			+	+
5		+	+	
6		+	+	
7			+	
8			+	
9			+	+
10			+	

Ispitanice su zatim upitane o načinu organiziranja svakodnevnih obaveza, usklađivanju majčinskih i fakultetskih obaveza, odnosno o tome koji su faktori ključni u pružanju pomoći i lakšoj organizaciji. Iz Tablice 4 vidljivo je da devet od deset ispitanica navodi svoje roditelje kao osobe koje im najviše pomažu u usklađivanju majčinstva i fakultetskih obaveza. Njih četvero navelo je i supruga/partnera, troje dječji vrtić te dvije ispitanice uz svoje su roditelje navele i suprugu/partnerovu majku koja im je bila od najveće pomoći. Dakle, skoro sve ispitanice ne bi se mogle organizirati i uskladiti svoje obaveze bez pomoći mikrosustava, dok njih troje ima pomoć i egzosustava.

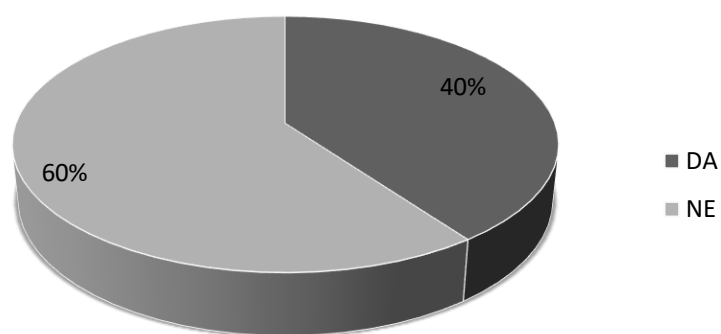
Tablica 5

Odnosi zaposlenika fakulteta i ostalih studenata i primjeri neugodnih iskustava na fakultetu prema viđenju ispitanica

Ispitanica br.	Odnos zaposlenika fakulteta i ostalih studenata prema ispitanicama	Doživljena neugodna iskustva u ustanovama visokog obrazovanja
1	Nekolicina studenata je bila začuđena (neugodno) dok je ostala većina bila uzbuđena zbog prve bebe na godini. Profesori su mi većinski izašli u susret koliko su mogli. Naravno da je bio i dio njih koji nije htio niti pokušati razumjeti kroz što prolazim.	Naravno da jesam. Uvijek će postojati netko tko nije ugodan. Bile su dvije profesorice koje su konstantno podbadale i imale ružne šale s obzirom na dijete. također, bilo je i situacija gdje sam jednostavno bila preumorna da bih pažljivo pratila na nastavi, a jedna od te dvije me potjerala iz učionice jer sam zijevala.
2	Studenti koji su znali da sam majka bili su zainteresirani i postavljali mi pitanja o djetetu i usklađivanju majčinstva i studiranja, a profesorima nisam imala potrebu davati do znanja da sam majka. Jedine koje su znale za moju situaciju bile su zaposlenice referade.	Jesam, ali ono nije bilo povezano s mojim statusom „majke studentice“.
3	U nijednom trenu od strane kolega i profesora nisam osjetila nekakvu neugodu. Svi su poprilično kolegijalni i pružaju mi pomoć te mi izlaze u susret.	Za sada nisam osjetila nijedno neugodno iskustvo. Nadam se da će tako i ostati.
4	Par studenata mi je bilo od velike pomoći, profesori nisu znali da sam majka već bi to napomenula samo kada bi mi dijete bilo bolesno ili moralo na liječnički pregled. Ostali zaposlenici su bili susretljivi, nastojali su ga animirati kada vide da je nervozan, a ja moram nešto obaviti. Neki od njih bi me na hodniku znali priupitati kako je prošao ispit ili kako je malac.	Mislim da su jednom neki studenti prokomentirali da sam sina pavela na usmeni ispit kako bih lakše položila.
5	Većina profesora bila je divna i izrazito susretljiva. Nisam morala pohađati predavanja, dopustili su mi da prijavim ispitni rok i izađem na ispit, čak su mi dali i manje literature za pripremanje ispita.	Prodekanica za nastavu mi je uporno ukazivala na pauziranje godine jer je smatrala da neću moći uskladiti sve obveze. Mislim da nije bio loš savjet, ali mi se nije sviđalo što nema povjerenja da ja to mogu. Mogla me ohrabriti i potaknuti na uspjeh kao i drugi profesori.
6	Ostali studenti su mi puno pomogli oko shvaćanja gradiva kada nisam mogla biti na predavanju te oko objašnjenja zadataka. Profesori su bili puni razumijevanja i svaki put su mi izašli u susret, recimo ako nisam na vrijeme mogla predati neki zadatak, produžili su mi rok za predaju.	Da, od strane referade i prodekanice za nastavu zbog toga što sam uzela mirovanje od godinu dana, mjesec dana sam rješavala papire s njima da bi mi na kraju rekli kako to nije moguće jer će se pravilnik mijenjati.
7	Svi su bili susretljivi i pomagali mi na razne načine.	Nisam doživjela ni jedno manje ugodno iskustvo, štoviše svi su uvijek bili susretljivi i dragi.
8	Studenti su bili podrška, uvijek su mi	Jesam, na primjer, iako sam imala status

	pomagali dok sam kod nekih profesora znala imati i neugodna iskustva. No, dosta profesora mi je i puno pomoglo i bilo podrška.	mirovanja i nisam trebala na predavanja, kod jedne profesorice sam imala čak i do tri ocjene manje jer nisam imala „bodove iz dolazaka“. Kod drugog sam profesora morala pohađati nastavu, iako sam imala mirovanje.
9	U mojoj grupi na fakultetu ima puno majki studentica, sve se družimo i profesori razumiju ako nešto ne stignemo ispuniti u zadanom roku.	Nisam, svi su ljubazni.
10	Svi su bili u redu s tim, dapače nekolicina kolega su mi kupovali poklone za bebu, neki profesori su bili puni razumijevanja, neki malo manje, ali sve u svemu jako dobre reakcije.	Ne, nisam doživjela nikakvo neugodno iskustvo.

Iz Tablice 5 vidljive su reakcije i ponašanja osoba iz egzosustava prema viđenju ispitanica. Profesori i ostali studenti su srdačni, puni razumijevanja i od velike pomoći, navodi većina ispitanica. Dakle, osim što su osobe mikrosustava imale najveći utjecaj na ispitanice, osobe iz egzosustava su također navedene kao osobe od razumijevanja i podrške. Iz iste se Tablice navode manje ugodna iskustva od strane profesora i ostalih studenata, također prema viđenju ispitanica. Petero njih je doživjelo neko neugodno iskustvo od strane profesora, zaposlenika referade ili prodekanice za nastavu, dok je jedna ispitanica doživjela neugodno iskustvo od strane ostalih studenata zbog toga što je povela dijete na fakultet te zadobila mnoge neugodne komentare od ostalih studenata. Četvero ispitanica nije doživjelo nikakvo neugodno iskustvo u ustanovi visokog obrazovanja već naprotiv, izrekle su samo riječi hvale za djelatnike fakulteta koji pohađaju.

Grafički prikaz 2. Mišljenja studentica o tome postoje li prepreke s kojima su bile suočene kada su ostale trudne.

Grafički prikaz 2 pokazuje da 60% ispitanica ($f=6$) smatra da ne postoje prepreke u trenutnim životnim okolnostima, dok ih 40% ($f=4$) navodi prepreke poput problema sa zaposlenicima referade i profesorima, nedostatka vremena za fakultet, teško organiziranje vremena, novca i troškova za osnovne potrebe, bolesti djeteta jer majke studentice ne mogu dobiti bolovanje kao što to mogu zaposlene žene i slično.

Tablica 6

Mišljenja ispitanica o stavovima okoline koji im pomažu odnosno odmažu u trenutnoj situaciji

Ispitanica br.	Mišljenja o stavovima okoline
1	I jedno i drugo.
2	Ljudi koji nemaju djece ne shvaćaju koliko vrijeme treba biti dobro isplanirano da bi se sve stiglo, pa kada treba surađivati s ostalim studentima ponekad izrada zajedničkih seminara ili prezentacija može biti otežano jer se većini studenata čini kao da imaju sve vrijeme svijeta.
3	Uvijek će biti ljudi koji će pokušavati izazvati neke trzavice svojim stavovima, ali na kraju svega toga tu je moje dijete koje je zadovoljno i sretno, zajedno rastemo i stječemo snagu uz divne ljude kojima smo okruženi i koji nam pomažu da izvučemo najbolje iz ove, posebno danas, teške situacije u kojoj živimo.
4	Otežavaju mi stavovi starije populacije u mjestu gdje živim sa suprugom i sinom, njihovo mišljenje je da majka treba biti isključivo majka, ni radnica, a kamoli studentica. Mlađa populacija uglavnom smatra da ni majka ni otac ne trebaju odustati od svojih želja i snova bez obzira na ulogu roditelja. Tako da se nastojim više osloniti na stav mlađe populacije.
5	Nisam naišla na negativne stavove okoline. Svi su puni razumijevanja i podrške. Profesori izlaze u susret, kolege pomažu s učenjem, materijalima, riječima podrške. Stvarno sam oduševljena svima.
6	Mislim da definitivno postoje oni koji odmažu, ali na to se ne treba obazirati ni uzimati k srcu, već treba slušati one pozitivne komentare okoline koji nam pružaju podršku.
7	Mislim da postoji stav okoline da se prvo mora završiti škola pa tek onda ostati u drugom stanju, ali poslije škole postoji stažiranje, nakon stažiranja traženje posla i tako dalje. Prema tome, nikada zapravo ne postoji pravo vrijeme za roditeljstvo.
8	Nisam se previše obazirala na okolinu; od obitelji i prijatelja sam imala podršku, a što drugi misle mi je bilo manje bitno.
9	Pomažu mi stavovi moje okoline jer me guraju i tjeraju naprijed te mi daju snagu i hrabrost, daju mi punu podršku.
10	Više pomažu, primjerice razumijevanje od strane profesora.

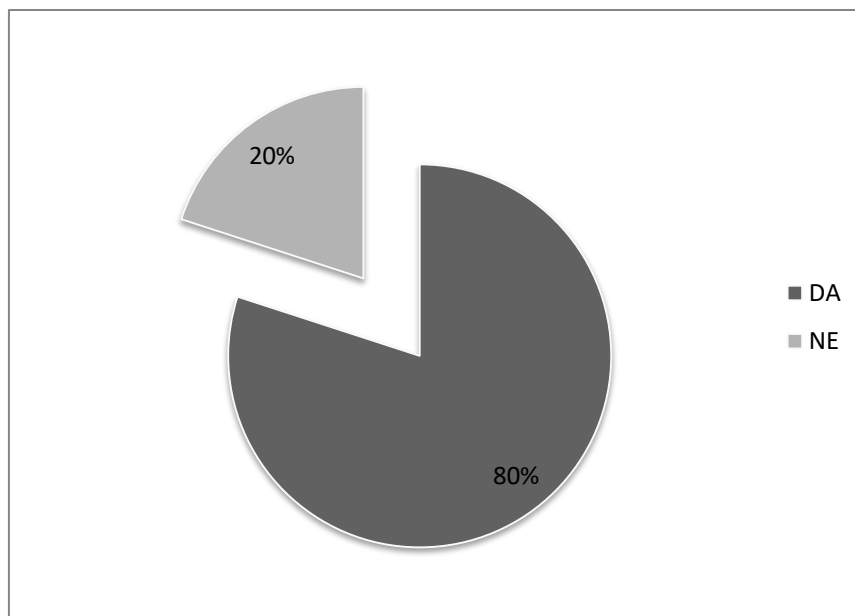
Iz Tablice 6 vidljiva su mišljenja studentica o stavovima okoline. Mišljenja su razna, no jedno je svima zajedničko – uvijek će biti različitih stavova okoline, i lijepih i manje lijepih stavova. Najvažnije je okružiti se s onim ljudima iz okoline koji Vas podržavaju, hrabre, vole i koji se ponose Vama, a tu skupinu ljudi najčešće čini mikrosustav.

Tablica 7

Prikaz faktora okoline koji su utjecali na trudnoću i majčinstvo ispitanica

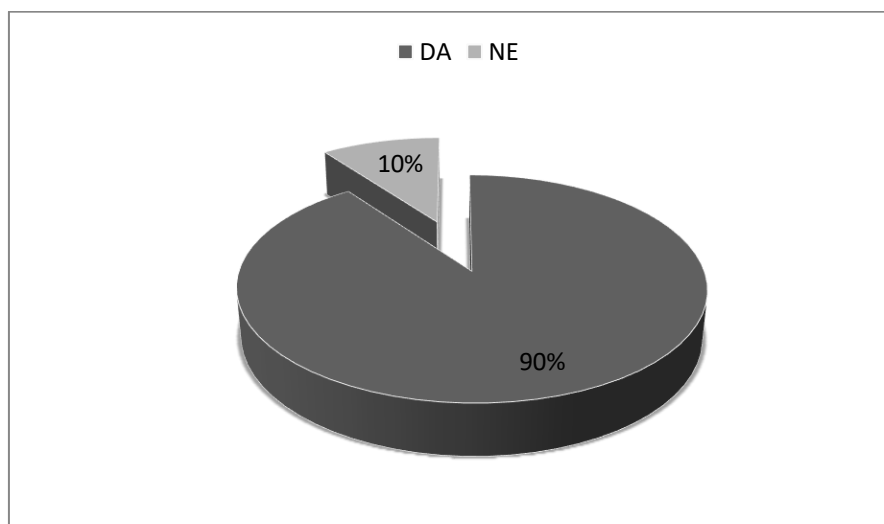
Ispitanica br.	Faktori okoline
1	Pomaže mi to što prijatelji već pretpostavljaju da sam umorna pa se zbilja na različite načine trude neke stvari olakšati mi (npr. zadaća, seminar). Otežava mi stav okoline da smo mi žene svemoguće; očekuje se od mene da sam dobra žena, studentica, majka, što je zbilja veliki izazov.
2	Financije, stambeno pitanje, obitelj, prijatelji.
3	Moja okolina me gurala ka tome da usprkos neočekivanoj trudnoći upišem fakultet i ostvarim ono što sam željela.
4	Konkretno svi ljudi „zastarjelog“ razmišljanja su mi bili od velike pomoći. Jako sam rano počela istraživati principe povezujućeg roditeljstva, štetnosti nekih metoda često korištenih u proteklim naraštajima. Najveću podršku sam dobila od majke, muža i svekrve.
5	Suprug je imao najveći utjecaj jer je on prvi koji je bio uz mene, pomagao mi, tješio me i bodrio i kada mi je bilo najteže nije mi dao da odustanem. Nakon njega su moji roditelji koji su uvijek tu za nas. A treća bi bila profesorica koja mi je svojim primjerom pokazala da j moguće studirati i biti roditelj.
6	Ništa mi ne pada na pamet.
7	Djedovi i bake, profesori na fakultetu, partner u radnom odnosu.
8	Koliko se sjećam nitko nije imao značajniji utjecaj, jedino, primjerice, nisam mogla mirovati i biti doma u trudnoći zbog obaveza na fakultetu, rodbina me podržavala te se nisam osjećala zakinuto.
9	Moja majka i svekrva koje uvijek uskoče, pričuvalu dijete i daju mi vremena da naučim što treba i ispunim obaveze.
10	Sreća što imam mogućnost ostaviti bebu na nekoliko sati dok obavljam obveze za fakultet, moja majka mi zaista mnogo pomaže.

Iz Tablice 7 vidljivo je da kod većini ispitanica, osobe koje su im bile najveća podrška tijekom trudnoće, studiranja i roditeljstva, su navedene i kao faktori okoline s najznačajnijim utjecajem tijekom tih razdoblja, što pripada mikrosustavu. Drugačije je to što su ovdje ispitanice navele i pripadnike egzosustava, točnije profesore i ostale studente kao značajne faktore, koji su im uvelike pomogli i koji su imali razumijevanja za nastalu situaciju.

Grafički prikaz 3. Frekvencija ispitanica o upoznatosti s pravima o studiranju roditelja studenata

Kada su upitane štite li prava i zakon studente roditelje 80% ispitanica ($f=8$) potvrdno je odgovorilo, dok preostalih 20% ($f=2$) ne dijeli isto mišljenje, što je vidljivo u Grafičkom prikazu 3. Prema Bronfenbrennerovoj teoriji, zakoni pripadaju makrosustavu.

Grafički prikaz 4. Frekvencija ispitanica o tome smatraju li da su uspješno uskladile sve obveze bez uskraćenosti djeteta u odnosu s drugom djecom

Ispitanice se pitalo smatraju li da su uspješno uskladile sve obveze tako da njihovo dijete nije za nešto uskraćeno u odnosu na druge majke i njihovu djecu. Iz Grafičkog prikaza

4 vidljivo je da najveći broj ispitanica smatra da su u tome uspjele, njih 90% (f=9), dok 10% ne dijeli isto mišljenje (f=1).

8.1.Rasprava

Cilj istraživanja je ispitati doživljaj roditeljstva tijekom studija koristeći Bronfenbrennerovu teoriju ekoloških sustava kao okvir. Očekuje se da će studentice navoditi da su se najviše pouzdale u pomoć osoba iz mikrosustava, dok će rjeđe spominjati egzosustav te najmanje makrosustav. Također se očekuje da što su više iz različitih sustava doživjele pomoći, to su studentice zadovoljnije majčinstvom.

Prvi problem ovoga rada bio je ispitati iz kojeg sustava prema Ekološkoj teoriji studentice doživljavaju najviše pomoći. Suprug/partner i roditelji su navedeni kao najveća podrška tijekom cijele trudnoće, roditeljstva i studiranja. Prva hipoteza se ovim činjenicama i dobivenim rezultatima može potvrditi jer su prema navodima ispitanica najviše podrške pružale osobe iz bližih sustava, odnosno mikrosustava. Neke ispitanice su navele i ostatak obitelji, prijatelje i braću, no ipak najveću podršku pružili su roditelji ispitanica, uključujući i supruga/partnera, oca djeteta. Upravo podrška oca djeteta i njegova uključenost u radnje i situacije koje su ispitanice morale prebroditi, pokazuje majčinsko zadovoljstvo i manjak osjećaja isključenosti čime se zapravo grade temelji za ravnopravno roditeljstvo koje kasnije rezultira dobrim doživljajem roditeljstva i oca i majke, navodi Levy – Shiff (1994). Zanimljivo je da devet od deset ispitanica smatra svoje roditelje, točnije svoju majku najvećom podrškom u pružanju pomoći oko navedenih obaveza, čime je ponovno potvrđena postavljena hipoteza prema kojoj najveću podršku i pomoć ispitanice dobivaju od osoba iz mikrosustava.

Drugi problem rada bio je ispitati povezanost doživljaja pomoći i zadovoljstva studentica. Devet od deset ispitanica je zadovoljno majčinstvom, organizacijom i postignutim ciljevima istovremeno ispunjavajući majčinske i studentske dužnosti. One ispitanice, koje su imale najveću podršku mikrosustava, razumijevanje i pomoć egzosustava te koje smatraju da im makrosustav pomaže i štiti prava studenata roditelja, zadovoljnije su majčinstvom. Ovime se potvrđuje druga hipoteza: što su iz više različitih sustava doživjele pomoć, to su studentice zadovoljnije majčinstvom.

Analizom provedenih intervjuja može se zaključiti da su emocije i reakcije ispitanica bile različite kada su saznale da su u drugom stanju. One ispitanice čija je trudnoća bila planirana i one koje su imale veliku podršku od strane obitelji prevladale su emocije poput sreće, ushićenja, radosti, dok kod ispitanica čije su obitelji iskazale manji oblik podrške i sreće, prevladavale su emocije poput straha i zabrinutosti te su neke od njih osjećale paniku. Dakle, u skladu s Berkom (2007) podržavajuće obiteljske i emocionalno tople veze zaslužne su za psihičko i tjelesno zdravlje tijekom cijeloga života. Iako su prve reakcije bile i pozitivne i mješovite, velika većina bliže okoline na samu trudnoću i majčinstvo reagirala je pozitivno. Tek su dvije reakcije obitelji zabilježene kao mješovite reakcije, u prvom slučaju zbog godina ispitanice, a u drugom zbog pohađanja fakulteta. Dakle, iako je trudnoća kod studentica najčešće neplanirana, članovi mikrosustava u većem broju reagiraju pozitivno odnosno sretno te su spremni pružiti pomoć. Obitelj je jedinstvena zajednica i temelj je učenja i socijalizacije, stoga je u ovom istraživanju važno naglasiti spremnost na pomoć i pozitivne reakcije od bliže okoline koja je u ovom slučaju itekako bila podržavajuća. Nadalje, većina ispitanica je na pitanje „Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?“ ponovno navela svoje roditelje i supruga/partnera kao osobe uz koje uspijevaju uskladiti roditeljstvo sa studiranjem. Dvije ispitanice navode suprugovu/partnerovu majku, a troje njih odgojno – obrazovnu ustanovu (dječji vrtić). Sedam od deset ispitanica je u vrijeme začeca pohađalo fakultet, dok je preostalih troje upisalo fakultet kasnije, kada je dijete napunilo jednu odnosno tri godine. Najviše ispitanica, njih troje začelo je s 19 godina, dok je jedna ispitanica začela s 26 godina. Iako su sve ispitanice začele u ranoj mladosti, njih čak sedmero začecé ne smatra preranim događajem, dok ih troje misli drugačije. Kao što tvrdi Lončarica (2014), djeca čije su majke željele sagraditi obitelj i koje su prihvaćale trudnoću bila su emocionalno i fizički zdravija, i na porodu i poslije poroda od one djece čije su majke imale negativan stav o trudnoći i obitelji, što se može povezati s mišljenjem ispitanica o tome jesu li prerano začele ili ne. 70% ispitanica navodi vrijeme začecé kao pravi trenutak, ni prerano ni prekasno. S biološke strane, Fulgosi (1997) period rane mladosti, od 20. do 25. godine smatra idealnim za reprodukciju kod žena. Danas su društvene okolnosti drugačije, a roditeljstvo se odgađa za stariju odraslu dob. No, bez obzira na to, ispitanice ovoga istraživanja začele su u ranoj mladosti, očekivano ili neočekivano, njihova je okolina, mikrosustava i egzosustava, novu životnu situaciju prihvatila pozitivno i pružila punu podršku i razumijevanje.

Prema Bronfenbrennerovoj teoriji ekoloških sustava (Berk, 2007) čovjek se razvija unutar složenog sustava okoline koji se sastoji od više slojeva stoga su se u ispitivanju htjele saznati i informacije i viđenja osoba koje su bile značajne u svakodnevnom životu ispitanica. Sve su ispitanice u nekom razdoblju pohađale ustanovu visokog obrazovanja – fakultet pa su u istraživanje uključeni i profesori i ostali studenti s kojima su se ispitanice susretale. Ostali studenti su bili uzbuđeni, puni razumijevanja i spremni na pomoć, osim malog broja njih koji su bili neugodno iznenađeni. Ispitanice navode i pozitivne reakcije profesora – neke od njih nisu trebale pohađati predavanja i seminare, nekima su profesori izlazili u susret, bili od velike pomoći i pružili im podršku, dok je, prema viđenju ispitanica, uvijek postojao manji broj profesora čije reakcije nisu bile ugodne. Dvije ispitanice su doživjele neugodno iskustvo u istoj ustanovi visokog obrazovanja, ali od strane različitih osoba. Nadalje, ispitivanjem stavova i faktora okoline, rezultati pokazuju navođenje istih osoba iz okoline kao najveću podršku te kao najznačajniji faktor na majku studenticu. Faktori okoline, prema Bronfenbrenneru, uključuju obitelj, susjedstvo, školu, radno mjesto i sve druga okruženja u kojima se odvija svakodnevni život (Berk, 2007). Ispitanice su kao svoje najznačajnije faktore okoline navele članove obitelji i supuga/partnera, a neke su navele i profesore i ostale studente, baš zbog toga što su bili od velike pomoći i puni razumijevanja, kao što je prije navedeno. Stavovi okoline će uvijek biti različiti, no ispitanice smatraju da se treba fokusirati i zadržati u onoj okolini koja je podržavajuća, koja ih ohrabruje i voli, a to je drugim riječima mikrosustav, a kod većine ispitanica i egzosustav. Što se tiče zakonskih prava i štite li ona studente roditelje, ispitanice su potvrdno odgovorile, njih čak 80%. Iako se njih 20% ne slaže s time i navode konkretan primjer za to, ostale ispitanice koje su potvrdno odgovorile na postavljeno pitanje, dodala su prijedloge za poboljšanje prava i zakona. Članak 15. Pravilnika o studiranju (2008) nudi mogućnosti za trudnice studentice i za roditelje studente, a osim toga Hranić (2000) navodi kojim sve poticajima Zakon u Republici Hrvatskoj pomaže studentima roditeljima. Nadalje, kao prijedloge za poboljšanje studentice su navele dopuštenje izostanaka s predavanja u slučaju bolesti djeteta, jača financijska prava, raspored sati u kojem neće biti pauza od nekoliko sati jer time roditelji studenti provode vrijeme na fakultetu umjesto da to vrijeme kvalitetno iskoriste s djetetom. Osim toga, država nudi stipendiju roditeljima studentima, no nažalost kvota je mala i ne mogu je svi ostvariti, što ispitanice navode kao još jedan nedostatak. Dakle, zakoni, vrijednosti i običaji pripadaju, prema teoriji ekoloških sustava, makrosustavu, čime su oni udaljeniji sloj okoline u životu pojedinca. Iako udaljeniji, zakoni su vrlo važni za sami tijek života studenata roditelja, što je njih osmero i potvrdilo. Posljednje, 90% ispitanica smatra da njihovo dijete nije zakinuto za nešto, u odnosu na ostale

majke, i da su uspjele uskladiti sve obaveze koje zahtjeva majčinstvo, ali i studiranje. Arendell (2000) smatra majčinstvo najvažnijim izvorom osobnog identiteta za žene, koji je snažniji i od profesije i bračnog statusa stoga se može zaključiti da će sretna i zadovoljna, ispunjena majka, u ovoj slučaju ispitanica, odgojiti i sretno, zadovoljno i ispunjeno dijete.

9. ZAKLJUČAK

Nakon provedenog istraživanja i obrade podataka dolazimo do zaključka da su studentice najviše pomoći i podrške dobile iz mikrosustava. Točnije, od svojih roditelja, supruga/partnera, ali i njegovih roditelja. Iste su osobe najviše pomogle pri organiziranju i ispunjavanju obaveza studentica majka. Nadalje, što su više iz različitih sustava doživjele pomoći, to su studentice zadovoljnije majčinstvom. Iako je najvažniji faktor mikrosustav, studentice su zadovoljnije kada im istu podršku, pomoć i razumijevanje pružaju faktori egzosustava i makrosustava, čime su potvrđene obje hipoteze.

Kao zaključak ovog rada naglašava se važnost podržavajuće i pozitivne okoline prema majkama studentica. Nadalje, iako je najveća podrška potrebna iz mikrosustava, ne trebaju se zanemariti ni faktori egzosustava i makrosustava koji svojim razumijevanjem i podrškom pozitivno utječu na studentice, odnosno ispitanice ovoga istraživanja. Također, skoro sve ispitanice su zadovoljne usklađivanjem roditeljskih i studentskih obaveza, čime se dokazuje njihova uspješnost u vođenju takozvanog dvostrukog života.

10. PRILOZI

10.1. Pitanja postavljena na intervjuima

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?
2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?
3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?
4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?
5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?
6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?
7. Tko vam je bio najveća podrška?
8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?
9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?
10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okruženju ustanove visokog obrazovanja?
11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?
12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?
13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?
14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?
15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

10.2. Transkripti intervjua

Intervjuer: Antonela Brlek

Trajanje: oko 30 minuta

TRANSKRIPT PRVOGA INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Imala sam 20 godina, a s 21 godinom sam rodila.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Drugu. Na učiteljskom studiju u Rijeci

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Prva trudnoća.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Kako ću završiti fakultet s djetetom.

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Sada ne, ali kad sam saznala sam to mislila.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?

Nije me iznenadila. Znala sam da će biti sretni.

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Sestra i prijateljice

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Dijete mi ide u vrtić stoga sam slobodna većinski dio dana. Ujutro imam predavanja na fakultetu dok učim i radim seminare preko noći. Muž uskače kad je potrebno npr. ako imam fakultet popodne dok ne radi vrtić.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?
Nekolicina studenata je bila začuđena (neugodno) dok je ostala većina bila uzbuđena zbog prve bebe na godini. Profesori su mi većinski izašli u susret koliko su mogli. Naravno da je bio i dio njih koji nije htio niti pokušati razumjeti kroz što prolazim.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okruženju ustanove visokog obrazovanja?
Naravno da jesam. Uvijek će postojati netko tko nije ugodan. Bile su dvije profesorice koje su konstantno podbadale i imale ružne šale s obzirom na dijete. Također, bilo je i situacija gdje sam jednostavno bila preumorna da bih pozorno pratila na nastavi, a jedna od te dvije me potjerala iz učionice jer sam zijevala.

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?
Postoje. Prvu godinu nakon što sam se vratila na faks maleni mi nije upao u vrtić i bilo je gotovo nemoguće organizirati sve obveze i njega. Novci su također prepreka jer kao student roditelj nemam mogućnost još i raditi, a troškovi su duplo veći nego prije djeteta.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?
I jedno i drugo.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?
Pomaže mi to što prijatelji već pretpostavljaju da sam umorna pa se zbilja na različite načine trude neke stvari olakšati mi. Na primjer preuzet većinski dio nekog zadatka na faksu i tako. U drugu ruku otežava mi stav da smo mi žene svemoguće. Očekuje se od mene da sam dobra žena, studentica, majka što je zbilja velik izazov.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?
Iskreno mislim da mi ne idu u korist. Nigdje u zakonu ne piše recimo da se obveze na fakultetu mogu prilagoditi u određenim situacijama (ovdje majčinstvu konkretno). Kad god bih pitala profesore da mi na primjer omoguće da donesem ispričnicu kad mi je dijete bolesno ili slično, uvijek su odgovarali da ne mogu jer tako piše u izvedbenom planu.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Mislim da nisam. Trudim se i dalje najviše što mogu ali teško je cijelo popodne posvetiti djetetu kad te čeka hrpa skripti i prezentacija za naučiti ili napraviti. Mislim da djeca čije majke ostaju kod kuće imaju više vremena za igru i učenje s roditeljem.

TRANSKRIPT DRUGOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Imala sam 23 godine.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Bila sam druga godina preddiplomskog studija Molekularne Biologije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

To mi je bila prva trudnoća.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Veliko ushićenje i sreća.

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Ne.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?

Reakcije su bile očekivane, i svi su bili spremni na pomoć.

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Partner, moji i njegovi roditelji.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Nakon rođenja djeteta studijske obaveze sam stavila u mirovanje na godinu dana, a kada sam se vratila na fakultet dijete su čuvale bake i prabake, sve dok nije krenulo u jaslice s dvije godine starosti. Učila sam kada bi dijete spavalo, kada je bilo u vrtiću. Prije većih ispita bih s djetetom otišla na nekoliko dana kod roditelja, gdje sam imala više mira za učenje.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)? *Studenti koji su znali da sam majka bili su zainteresirani i postavljali su pitanja o djetetu i usklađivanju majčinstva i studiranja, a profesorima nisam imala potrebu davati do znanja da sam majka. Što se tiče ostalih zaposlenika fakulteta, jedine koje su znale za moju situaciju bile su djelatnice referade, no nije bilo nikakve razlike u odnosu prema meni i ostalim studentima.*

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okruženju ustanove visokog obrazovanja? *Jesam, ali ono nije bilo povezano s mojim statusom „majke studentice“.*

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije? *Na primjer, kada je dijete krenulo u vrtić, često je bilo bolesno, a za razliku od zaposlenih žena, studentice ne mogu uzeti bolovanje. Zbog toga sam propuštala ona predavanja koja nisu bila obavezna, a samo uz pomoć obitelji i prijatelja koji su uvijek bili voljni uskočiti i pričuvati dijete sam uspjela izvršavati obaveze na fakultetu.*

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji? *Ljudi koji nemaju djece ne shvaćaju koliko vrijeme treba biti dobro isplanirano da bi se sve stiglo, pa kada treba surađivati s ostalim studentima ponekad izrada zajedničkih seminara ili prezentacija može biti otežano jer se većini studenata čini kao da imaju sve vrijeme svijeta.*

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju? *Financije, stambeno pitanje, obitelj, prijatelji.*

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist? *Da.*

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Da, čak štoviše, mislim da sam u odnosu na zaposlene majke koje se nakon otprilike godine dana porodičnog dopusta vraćaju na posao imala puno više vremena za posvetiti se majčinstvu.

TRANSKRIPT TREĆEG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Imala sam 18 godina.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Bila sam maturant, upisivala sam prvu godinu fakulteta.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Prije upisa sam ostala trudna pa sam krenula na fakultet 3 godine nakon što sam rodila.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

„Zašto se baš meni ovo desilo?“

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Smatram.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?

Nije, bila sam više nego svjesna da će biti iznenadnih reakcija kao što je i sama trudnoća bila.

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Partner, roditelji te bliski prijatelji.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Uz pomoć partnera, roditelja i vrtića uspijem organizirati da su sve djetetove potrebe zadovoljene. Za sada sve ide veoma uspješno.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?

U nijednom trenu od strane kolega i profesora nisam osjetila nekakvu neugodu. Svi su poprilično kolegijalni i pružaju mi pomoć te mi izlaze u susret.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okružju ustanove visokog obrazovanja?

Za sada nisam osjetila nijedno neugodno iskustvo. Nadam se da će tako i ostati.

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Nisu postojale nikakve veće prepreke od toga da smo morali riješiti stambeno pitanje i naravno, osigurati dovoljno sredstava kojima bi mogli podići i othraniti dijete.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Uvijek će biti ljudi koji će pokušavati izazvati neke trzavice svojim stavovima, ali na kraju svega toga tu je moje dijete koje je zadovoljno i sretno, zajedno rastemo i stječemo snagu uz divne ljude kojima smo okruženi i koji nam pomažu da izvučemo najbolje iz ove, posebno danas, teške situacije u kojoj živimo.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Moja okolina me je gurala ka tome da usprkos neočekivanoj trudnoći upišem fakultet i ostvarim ono što sam željela.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Mislim da štite, ali također mislim da bi prava roditelja studenata trebala biti jača na području financijskog osiguranja.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Moje obaveze su usklađene, ali pošto sam redovan student, mislim da je moje vrijeme s djetetom predragocjeno. Trudim se učiti kasno u noći kako bih maksimalno

iskoristila dan provodeći s njime i osiguravajući mu da ima sve što imaju i ostala djeca kojima majke nisu studenti.

TRANSKRIPT ČETVRTOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Nepunih 20 godina.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Fakultet sam upisala kada je sin imao 11 mjeseci (Fakultet arhitekture, građevinarstva i geodezije u Splitu, smjer građevinarstvo).

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Prvo sam postala majka, 11 mjeseci nakon toga sam upisala fakultet.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Predivno! Jedva čekam da se beba rodi, nadam se da će ova trudnoća uredno proteći (prethodna je završila spontanim pobačajem). Tada nisam mnogo razmišljala o fakultetu, bila sam uvjerena da će mi majčinstvo u potpunosti promijeniti život i da neću imati nikakvu želju za daljnjim obrazovanjem, međutim, nije bilo tako.

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Ne smatram da se dogodilo prerano, taman na vrijeme, imam dovoljno energije da uskladim majčinstvo sa svim ostalim obvezama, a kada dijete malo poraste, i dalje ću imati vremena (i elana) za neke svoje planove i ideje.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?

Ni malo me njihove reakcije nisu iznenadile, točno sam znala kako će pojedini član obitelji reagirati. Svi su bili spremni na bilo kakav vid pomoći (tada studiranje još nije bilo u planu).

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Majka i suprug.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Do sada je svekrva bila od najveće pomoći, od prvog dana studija je čuvala našeg sina dok sam ja bila na fakultetu ili učila za ispite. Ona je nezaposlena žena sa 4 odrasla sina, unuk joj je unio radost u život i razbio monotoniju. Muž radi terenski posao i dolazi kući svakih 10 dana, kod kuće provede nepuna 3 dana i tako u krug, cijelu godinu osim ljeta, tako da od njega nije bilo neke pomoći. Moji roditelji su uskakali kad svekrva ne bi mogla ili kada bih ja shvatila da sam ju previše opteretila i da zaslužuje dan odmora. Uz studij imam i honorarni posao koji me ispunjava, a ne oduzima mi mnogo vremena (svega 2 sata 3 puta tjedno). Svekrva je čuvala sina i dok sam odlazila na posao (treninge) dok je bio manji, kada je prohodao i mogao shvatiti naredbe, najčešće sam ga vodila sa sobom. Na fakultetu nisam propuštala predavanja ni vježbe (osim par puta kada je sin bio bolestan) i to mi je uvelike olakšalo polaganje ispita (kolokvija). Ako je bilo potrebe za dodatnim učenjem, to bi obavljala u knjižnici u pauzi između predavanja i vježbi jer se u tim pauzama nisam stizala vraćati kući i ponovno na faks (putujem malo više od 1 h prema fakultetu). Prije kolokvija bih gotovo pa redovno učila preko noći, čim sin zaspe (oko 22 h) počela bih s učenjem, nakon otprilike 2 sata išla bih na spavanje, probudila bih se 3 sata prije autobusa i još učila.

Na upise ocjena, konzultacije i sve radnje vezane za fakultet, a koje ne iziskuju mnogo vremena, gotovo pa svaki put bih vodila sina sa sobom da što više vremena provedemo zajedno. Svo vrijeme koje nisam provela na fakultetu, provodila bih sa svojim sinom.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?

Ostali studenti su se u najvećoj mjeri čudili mojoj odluci da uz dijete upišem poprilično zahtjevan fakultet. Pošto s njima nisam provodila vrijeme van predavanja i vježbi, većina njih me nije imala ni priliku malo поближе upoznati, ali uglavnom svi su bili susretljivi i razumni. Par njih, s kojima sam se počela družiti i izvan fakulteta, bili su mi zaista od velike pomoći. Nisu baš svi profesori znali da sam majka, to bih napominjala samo u slučaju da izostajem s nastave ili ispita zbog sinove bolesti ili nekog nužnog liječničkog pregleda, najčešće bi ga upoznali tek na upisu ocjena u indeks, a većina njih bi pomislila da mi je to mlađi brat.

Ostali zaposlenici fakulteta su također bili susretljivi, nastojali su ga animirati kada vide da je nervozan, a ja moram nešto obaviti. Neki od njih bi čak na hodniku znali priupitati kako je prošao ispit ili kako je malac.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okružju ustanove visokog obrazovanja?

Mislim da su jednom neki studenti prokomentirali da sam sina povela na usmeni ispit kako bih lakše položila, ali na to se nisam obazirala zato što sam svoje znanje pokazala na pismenom ispitu, a na usmenom ga samo potvrdila (u prilog tome govori i Dekanova nagrada). Nakon usmenog smo išli na pregled za njegov strabizam, a nikako nisam mogla uskladiti da ga netko pričuva tih 10ak min. Međutim, kako su u pitanju mlađi studenti, shvatila sam da im je nepojmljivo da netko uz dijete može studirati, jer oni uz izlaske i spavanje do 12 baš ne stignu izvršiti svoje studentske obveze kako treba.

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Koliko se mogu sjetiti u ovom trenutku, mislim da nisam naišla ni na kakvu prepreku.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Otežavaju mi stavovi starije populacije u mjestu gdje živim sa suprugom i sinom, njihovo mišljenje je da majka treba biti isključivo majka, ni radnica, a kamoli studentica. Mlađa populacija uglavnom smatra da ni majka ni otac ne trebaju odustati od svojih želja i snova bez obzira na ulogu roditelja. Tako da se nastojim više osloniti na stav mlađe populacije.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Konkretno svi ljudi "zastarjelog" razmišljanja su mi bili od velike pomoći. Jako rano sam počela istraživati principe povezujućeg roditeljstva, štetnosti nekih metoda često korištenih u proteklim naraštajima (npr. "cry it out", prerano uvođenje krute hrane u prehranu bebe itd.). Znala sam i prije početka same trudnoće da želim izbjeći sve te "starinske" metode i odgajati i skrbiti o djetetu onako kako nalažu najnovije smjernice WHO-a i drugih. Mama mi je bila velika potpora u tome, pružajući najprije sama sebi da je ona činila velike pogreške tijekom našeg odrastanja, ali većinu zbog neznanja i nedostupnosti kvalitetnih informacija. Muž je još za vrijeme trudnoće shvatio da ima smisla ono što govorim i zagovaram, stoga nije nikad sumnjao u ispravnost odluke da do navršenih 6 mjeseci dijete isključivo dojim, da ga do 18 kg vozimo u sjedalici u smjeru suprotnom onome od smjera vožnje, itd. Svekrva je odigrala ogromnu ulogu tijekom fakulteta. Od prvog dana je čuvala našeg sina i nastojala ispuniti sve uvjete koje sam joj "zadala" (zdrava hrana, što manje ekrana, a što više boravka vani). U našem mjestu nema jasličkog programa pa će sin krenuti u vrtić tek ove godine, s nepune četiri godine starosti.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Nisam bila trudna tijekom studiranja, ali svakako mislim da je godina zamrzavanja korisna, osim u slučaju kada je beba zahtjevna pa majci godina dana nije dovoljna da se uhoda i odluči nastaviti školovanje. Sada završavam treću godinu i trudna sam 10 tjedana, ali još nisam sigurna hoću li nastaviti studij zbog svih planova koje imamo. Meni je najveći problem tijekom studiranja bio raspored predavanja i vježbi, ponekad bih imala pauzu od tri ili četiri sata, a u to vrijeme se ne stignem vratiti kući i ponovno na fakultet, a da dođem četiri sata ranije kući sigurno bih to vrijeme mogla kvalitetno iskoristiti sa sinom. Mislim da bi se raspored mogao bolje napraviti kada bi itko imao interesa za majke studentice, kojih na našem fakultetu zaista nema mnogo.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Apsolutno smatram da je tako. Uz redovan studij i dugo izbivanje iz kuće svaki dan, sina sam dojila do njegovog 2. rođendana, što mislim da ni mnoge majke bez obveza ne uspijevaju (ali iz nekih skroz drugih razloga). Prakticiramo povezujuće roditeljstvo, sve slobodno vrijeme provodim s njim. Tijekom bolesti ga nisam napuštala ni zbog odlaska na ispit, a ako bi bio neuobičajeno nervozan i zahtjevan, svekrva bi me kontaktirala i ja bih se uputila kući.

TRANSKRIPT PETOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

26 godina.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Završavala prvu godinu preddiplomskog studija na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Ovo je prva trudnoća.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Bila sam presretna jer sam to i željela.

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?
Nije mi se majčinstvo dogodilo prerano, nego sam ja kasno upisala fakultet.
6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?
Svi su bili sretni zbog trudnoće, ali zabrinuti za fakultet. S obzirom da sam odlučila da ne želim pauzirati svi su me podržali i pomagali koliko god su mogli.
7. Tko vam je bio najveća podrška?
Najveća podrška su mi bili prvenstveno suprug, a onda i moji roditelji koji su činili sve u svojoj mogućnosti da nam pomognu.
8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?
Kada sam rodila (svibanj 2019.) nisam pohađala predavanja, tako sam se uspjela dogovoriti sa profesorima, ali sam radila od kuće, pisala seminare i pripremala ispite. Tada su pomagali suprug i roditelji. U lipnju, za vrijeme ispitnih rokova, dijete bih odvezla kod svekrve na čuvanje dok bih ja otišla na rok. Kada je krenula nova akademska godina morala sam biti prisutna na predavanjima. U ovom slučaju mi je olakšalo to što sam imala predavanja popodne pa sam dijete odvezla na par sati kod svekrve, a suprug ili moj otac bi ju pokupili nakon posla. Često, kada ne bi bio veliki razmak između mog odlaska i suprugovog dolaska, čuvala bi ju moja baka. Sada, dok je trajala karantena zbog korona virusa, najčešće sam upalila predavanje i bila s djetetom dok sam slušala, a za druga koja sam morala biti aktivna su pomagale i moja baka i ujne i teta. Sva sreća pa nas ima puno pa nije teško naći rješenje kad god imam neke obaveze.
9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?
Većina profesora bila je divna. Na početku godine sam obavijestila profesore da sam trudna i pitala hoće li biti problema ako ću više izostajati s predavanja (ako bude potrebe, a hvala Bogu pa je nije bilo), i svi su (prvo pogledali u trbuh kojeg tad još nije bilo) odgovorili da nema problema, čak i da neka predavanja nije obavezno pohađati. U drugom semestru sam imala malo veći problem jer sam morala izostati pola semestra (na predavanja sam dolazila do Uskrsa) što je ponovno značilo puno

više izostanaka nego što je dozvoljeno. Ponovno sam razgovarala sa svakim profesorom pojedinačno i svi su bili susretljivi. Rekli su da nema problema što neću dolaziti i da mogu prijaviti rok bez problema i izaći na ispit. Čak su mi dali manje literature za ispit, manje obaveza, a jedna profesorica mi je dala da polažem i prije odlaska na porodiljni. Jedan profesor je samo zaboravio na dogovor pa mi uskratilo potpis, ali se ispričao i izišla sam normalno na ispit.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okruženju ustanove visokog obrazovanja?

Kada sam razmatrala svoje opcije i kombinirala koliko ću moći ići na predavanja i do kad, odlučila sam razgovarati s prodekanicom za nastavu i pitati ju mogu li izostati s predavanja cijeli semestar, ali svejedno polagati ispite. Ona mi je rekla da bi trebala ići bar pola semestra da bi mogla ići na ispite. Savjetovala mi je i da pauziram godinu jer je smatrala da ja to neću moći uskladiti. Kada bih ja pokušala nešto reći, ona se uvijek vraćala na to da pauziram. Osobno smatram da nije dala loš savjet, ali mi se nije sviđalo što nema povjerenja da ja to mogu, i umjesto da me ohrabri i potakne kao drugi profesori, nekako mi je rušila sve nade u nastavak školovanja (a možda sam ja to tako katastrofično doživjela i zbog hormona).

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Nisam naišla na prepreke. Sve prolazi u najboljem redu i ne mogu biti zadovoljnija koliko uspijevam sve uskladiti i riješiti sve u roku.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Nisam naišla na negativne stavove okoline. Svi su puni podrške i razumijevanja. Profesori izlaze u susret, kolege pomažu s učenjem, materijalima, riječima podrške. Stvarno sam oduševljena svima.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Pa suprug je dakako bio najveći utjecaj jer je on prvi koji je bio uz mene, pomagao mi, tješio me i bodrio i kada mi je bilo najteže nije mi dao da odustanem. Nakon njega su moji roditelji koji su također tu za nas kad god zatreba. A treća bi bila profesorica koja mi je

sad i mentorica za završni rad koja mi je svojim primjerom pokazala da je moguće studirati i biti roditelj i da je ta kombinacija zapravo najbolja moguća i zbog nje ću nastaviti studirati i kroz drugu trudnoću i završiti fakultet s dvoje djece. Svi ljudi i sve situacije u kojima sam se našla su mi pokazali koliko je ovo predivno iskustvo i jedva čekam nastavak studija.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Iskreno nisam proučavala zakonska prava jer nisam imala potrebe, ali ako je sve gore navedeno napravljeno po zakonu, onda definitivno štiti moje interese i ide mi u korist.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Mislim da moje dijete ima sve što joj je potrebno, ali naravno da uvijek postoji osjećaj krivnje i prema njoj i prema fakultetu jer se nikada ne mogu u potpunosti posvetiti ili njoj ili obavezama. Ipak sve bude odrađeno na vrijeme i kako treba, a dijete je sretno i zadovoljno.

TRANSKRIPT ŠESTOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

21 godinu.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

3. godinu preddiplomskog stručnog studija Menadžment turizma i sporta u Čakovcu.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Ovo mi je bila prva trudnoća.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Prva pomisao mi je bila „kako ću ja to, jesam li spremna?“

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Ne, smatram da mi se majčinstvo dogodilo baš u pravom trenutku.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?

Nije me iznenadila njihova reakcija zato što su bili oduševljeni, a upravo to sam i očekivala. Da, bili su spremni na pomoć od prvog dana kad su saznali za trudnoću.

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Najveća podrška mi je definitivno bio moj partner, jer sam upravo uz njegovu pomoć i podršku nastavila studirati.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Partner i moji roditelji mi jako puno pomažu oko djeteta. Partner i moja majka su zamijenili smjene na poslu da mogu biti u suprotnim smjenama, tako da je uvijek netko kod kuće da mi uskoči u pomoć kad moram obaviti neke fakultetske obaveze.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?

Ostali studenti su mi puno pomogli oko shvaćanja gradiva kad nisam mogla biti na predavanju te oko objašnjenja zadataka koje smo morali raditi. Profesori su bili puni razumijevanja i svaki put su mi izašli u susret, recimo ako nisam na vrijeme mogla predati neki zadatak, produžili su mi rok za predaju.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okružju ustanove visokog obrazovanja?

Da. Od strane referade i prodekanice za nastavu. Naime, uzela sam si na 1. godini specijalističkog diplomskog stručnog studija mirovanje obveza (ispite sam mogla polagati, a na predavanja nisam trebala dolaziti) i sasvim slučajno sam saznala u referadi da to više nije moguće jer će se pravilnik mijenjati (iako ga još uvijek nisu promijenili kad sam uzimala mirovanje). To sam saznala dan prije poroda, a mjesec dana sam s njima rješavala tu situaciju zato što nisam htjela zamrznuti godinu s obzirom da sam veliku većinu ispita položila. Na kraju sam morala prekinuti mirovanje i nastaviti studiranje kao redovan student (ali me korona „spasila“ od svakodnevnih predavanja).

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Osim gore navedenog problema, na druge prepreke nisam naišla.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Mislim da definitivno postoje oni koji odmažu, ali na to se ne treba obazirati ni uzimati k srcu, već treba slušati one pozitivne komentare okoline koji nam pružaju podršku.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Ništa mi ne pada na pamet.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Da.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Smatram da moje dijete nije zakinuto jer uglavnom se trudim da sve obaveze rješavam kad dijete spava ili partner i ostali ukućani uskoče u pomoć, tako da dijete nije nikad zakinuto, a i više puta ostavim sve što radim jer ipak je dijete na prvom mjestu .

TRANSKRIPT SEDMOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Kad sam ostala trudna imala sam 22 godine.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Polazila sam 4. godinu na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, odsjek Čakovec.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Ovo je bila prva trudnoća.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

S obzirom da nismo imali svoj stan, prvo sam pomislila gdje ćemo živjeti i od čega te hoću li uspjeti završiti fakultet u roku.

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Smatram da se nije prerano dogodilo. Kolegice znaju reći da se dogodilo u najbolje vrijeme. Nažalost u našem poslu teško se dobije ugovor na neodređeno pa većina njih ima 30 godina i boji se ostati trudna da ne izgubi mjesto u školi. Ja sam uz svoju trudnoću uspjela završiti fakultet, te uz drugu stažiranje. Trenutno imam 27 godina i sretna sam majka dvoje djece i mogu slobodno čekati da se otvori radno mjesto na neodređeno.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?

Obitelj i partner su bili spremni pomoći te sam naravno uz njihovu pomoć i sve to uspjela.

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Najveća podrška su bile bake i djedovi koji su čuvali dijete kad sam imala obaveze na fakultetu, a partner je bio na poslu.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Na fakultet sam se vratila kad je dijete bilo staro 3 mjeseca. Dijete je čuvala baka. Na fakultet nisam hodala vlakom kao ostale četiri godine već autom kako bi se što prije vratila kući. Učenje je bilo u kasne sate kad bi dijete zaspalo.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?

Svi su bili susretljivi i pomagali mi na razne načine.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okruženju ustanove visokog obrazovanja?

Nisam doživjela ni jedno manje ugodno iskustvo, štoviše svi su uvijek bili susretljivi i dragi.

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Nisam se susrela s preprekama.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Mislim da postoji stav okoline da se prvo mora završiti škola pa tek onda ostati u drugom stanju, ali poslije škole postoji stažiranje, nakon stažiranja traženje posla prema tome nikad ne postoji pravo vrijeme za to.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Djedovi i bake, profesori na fakultetu, partner u radnom odnosu.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Kao majka koja se još uvijek školuje imala sam pravo na porodičnu naknadu koja je svakako bila korisna.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Smatra da sam uspjela uskladiti sve obaveze i da moje dijete nije bilo ni zakinuto ni uskraćeno za bilo što u svom dosadašnjem životu.

TRANSKRIPT OSMOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Imala sam 19 godina.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Druga godina studija na Međimurskom Veleučilištu u Čakovcu.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Ovo mi je bila prva trudnoća.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Kako ću ja to?

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Ne.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć?

Nije me iznenadila, očekivala sam punu podršku i uvijek su bili spremni pomoći.

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Partner.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Najviše mi je pomogla majka, brinula se za dijete dok sam morala na ispit i slično. Učila sam u vremenu kada je beba spavala i nekako sam uvijek uspijevala to sve izdržati.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?

Studenti su bili podrška, uvijek s mi pomagali dok sam kod nekih profesora znala imati i neugodna iskustva. No, dosta profesora mi je i puno pomoglo i bilo podrška.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okruženju ustanove visokog obrazovanja?

Jesam, na primjer, iako sam imala status mirovanja i nisam trebala na predavanja kod jedne profesorice sam imala čak i do tri ocjene manje jer nisam imala „bodove iz dolazaka“, dok sam kod jednog profesora morala dolaziti jer inače ne bih mogla izaći na ispit i dobiti potpis u index.

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Ne koliko se sjećam.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Nisam se previše obazirala na okolinu; od obitelji i prijatelja sam imala podršku, a što drugi misle mi je bilo manje bitno.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Koliko se sjećam nitko nije imao značajniji utjecaj, jedino, primjerice, nisam mogla mirovati i biti doma u trudnoći zbog obaveza na fakultetu, rodbina me podržavala te se nisam osjećala zakinuto.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Ne previše, nikakva posebna prava nisam imala osim što su mi predavanja bila opravdana.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Smatram. Uvijek sam pokušavala biti što više s djetetom, a uskladiti slobodno vrijeme s učenjem.

TRANSKRIPT DEVETOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Imala sam 19 godina.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Niti jednu, kada je dijete napunilo godinu dana upisala sam Veleučilište Hrvatsko zagorje Krapina, operativni menadžment.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Godinu dana prije upisa na fakultet.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Bila sam presretna jer je dijete bilo planirano.

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Ne, smatram da se sve događa s razlogom. Željela sam postati majka s 20 godina jer je u tim godinama i mene moja majka rodila. Smatram da čim mlađi postaneš roditelj imaš više energije za dijete i njegovu brigu i skrb.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć? *Da, mama je bila presretna i jedva je čekala unuku. Naravno, svi ostali su pomogli koliko su mogli i još uvijek pomažu.*

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Muž i majka.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Fakultet mi je obično u popodnevnim satima pa sam od jutra do 15:30 sati s djetetom, a kući dođem oko 20 sati. Dijete mi tada čuva mama, svekrva ili šogorica, nikome nije problem, dapače, uživaju u igri i društvu s njom. Učim svaki dan po malo kad dijete spava, pa kad su kolokviji ili ispiti nije mi nikakav problem. Jednom tjedno ide na cjelodnevno čuvanje kod bake pa tada učim većinu dana i riješim sve obaveze koje imam. Muž radi na terenu pa može samo vikendom pomoći.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?

U mojoj grupi na fakultetu ima puno mladih majka pa nije nikakav problem. Međusobno se družimo. Profesori razumiju ako nešto ne stignemo, ali kod mene to nije problem jer sve obaveze ispunim na vrijeme, treba se samo dobro organizirati.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okružju ustanove visokog obrazovanja?

Nisam, svi su ljubazni.

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Ne, nema apsolutno niti jedne prepreke. Mislim da sam dokazala da se i uz malo dijete mogu ispuniti sve obaveze.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Pomažu mi stavovi moje okoline jer me guraju i tjeraju naprijed te mi daju snagu i hrabrost, daju mi punu podršku.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Moja majka i svekrva koje uvijek uskoče, pričuvaju dijete i daju mi vremena da naučim što treba i ispunim obaveze.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Zakonska prava da, no bilo bi dobro da država nudi određene poticaje za roditelje studente i financijsku podršku, a ne samo stipendiju koju ne mogu ostvariti svi studenti.

15. Smatrate li da ste uspjeli uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinuto?

Da, moje dijete ima moju punu ljubav i pažnju. Nije bila zakinuta za apsolutno ništa. Sretna majka, sretno dijete.

TRANSKRIPT DESETOG INTERVJUA

1. Koliko ste imali godina kada ste ostali trudni?

Trudnoća mi se dogodila s 21 godinom.

2. Koju studijsku godinu ste tada polazili i na kojem fakultetu?

Druga godina, umjetničke Akademije u Splitu, kiparski odjel.

3. Jeste li postali majkom i prije upisa na fakultet ili Vam je ovo prva trudnoća?

Ne, ovo mi je bila prva.

4. Što ste prvo pomislili kada ste saznali da ste trudni?

Prvi tren sam paničarila, a zatim sam rekla super, veselim se.

5. Smatrate li da Vam se majčinstvo prerano dogodilo?

Da, smatram.

6. Je li vas iznenadila reakcija vaše bližnje okoline (partnera i obitelji)? Jesu li bili spremni na pomoć??

Jesu li bili spremni na pomoć? Apsolutno, svi su bili od pomoći.

7. Tko vam je bio najveća podrška?

Majka, partner, i ostatak bližnje obitelji.

8. Na koje načine/uz pomoć koga uspijevate uskladiti fakultetske obaveze s roditeljskim obavezama/dužnostima? Na koje se sve načine organizirate?

Većinom bebu čuva moja majka, a ako ona nije u mogućnosti onda netko drugi tko ima slobodnog vremena.

9. Kako su se odnosili ostali studenti prema Vama, a kako profesori (zaposlenici fakulteta)?

Svi su bili u redu s tim, dapače nekolicina kolega su mi kupovali poklone za bebu, neki profesori su bili puni razumijevanja, neki malo manje al sve u svemu jako dobre reakcije.

10. Jeste li doživjeli neko manje ugodno iskustvo u okružju ustanove visokog obrazovanja?

Ne, nisam doživjela nikakvo neugodno iskustvo.

11. Postoje li prepreke na koje ste naišli tijekom ove životne promjene/situacije?

Da, nedostatak vremena za fakultet, teško organiziranje vremena.

12. Mislite li da postoje neki stavovi okoline koji vam otežavaju ili pomažu u ovoj situaciji?

Više pomažu, primjerice razumijevanje od strane profesora.

13. Možete li navesti nekoliko okolinskih faktora koji su imali značajan utjecaj na ovu situaciju?

Sreća što imam mogućnost ostaviti bebu na nekoliko sati dok obavljam obveze za fakultet, moja majka mi zaista mnogo pomaže.

14. Mislite li da zakonska prava štite Vaš najbolji interes/ idu Vama u korist?

Da.

15. Smatrate li da ste uspješni uskladiti sve obveze, tako da dijete nije, u odnosu na ostale majke, bilo za nešto uskraćeno ili zakinjuto? *Da, dijete je na prvom mjestu, onda sve ostalo, ne mislim da je za ista uskraćeno.*

11. LITERATURA

1. Aračić, P. i Nikodem, K. (2000). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. *Bogoslovna smotra*, 70 (2), 291-311.
2. Arendell, T. (2000). Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1192 – 1207.
3. Bašić, J. (2009). Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga.
4. Belsky, J. (1993). Promoting father involvement: An analysis and critique, comment on Silverstein. *Journal of Family Psychology*, 7, 287 – 292.
5. Berk, L. (2007). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
6. Biddulph, S. (2002). *Tajna sretne djece*. Zagreb: Mozaik knjiga.
7. Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss*. Vol. 1: *Attachment*. New York: Basic Books.
8. Bradshaw, J. (1999). *Obitelj – posve nov način da pronadete sami sebe*. Zagreb: Barka.
9. Brajša, P. (1995). *Očevi, gdje ste?* Zagreb: Školske novine.
10. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj - emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Brajša – Žganec, A., Lopžić, J. i Penezić, Z. (2014). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb: Naklada Slap.
12. Bronfenbrenner, U. (1979.) *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
13. Bronfenbrenner, U. (1995). The bioecological model from a life course perspective: Reflections of a participant observer. In P. Moen, G. H. Elder, Jr., & K. Lüscher (Eds.), *Examining lives in context* (pp. 599 – 618). Washington, DC: American Psychological Association.
14. Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (1998). The ecology of developmental processes. In R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (5th ed., pp. 535 – 584). New York: Wiley.
15. Brooks, R. (2015). *Social and spatial disparities in emotional responses to education: feelings of 'guilt' among student-parents*.
16. Brooks, R. (2012). *Negotiating Time and Space for Study: Student-parents and Familial Relationships*.

17. Coleman, P. K., Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49, 13 – 24.
18. Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55, 218 – 232.
19. Connors, L. J., & Epstein, J. L. (1996). Parent and school partnerships. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 4. Applied and practical parenting* (pp. 437 – 458). Mahwah, NJ: Erlbaum.
20. Cowan, P. A., Powell, D., & Cowan, C. P. (1998). Parenting interventions: A family systems perspective. In I. E. Sigel & K. A. Renninger (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Child psychology in practice* (5th ed., pp. 3 – 72). New York: Wiley.
21. Čudina – Obradović, M. i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10 (1), 45 – 68.
22. Čudina – Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
23. De Valk, H. A. G. i Liefbroer, A. C. (2007). Timing Preferences for Women's Family-Life Transitions: Intergenerational Transmission among Migrants and Dutch. *Journal of Marriage and Family*, 69 (1).
24. Delač Hrupelj, J., Miljković, D. i Lugomar Armano, G. (2000). *Lijepo je biti roditelj: priručnik za roditelje i djecu*. Zagreb: Creativa.
25. Deutsch, F. M. (2001) Equally shared parenting. *Current Directions in Psychological Science*, 10, 25 – 28.
26. Emery, R. E., & Laumann – Billings, L. (1998). An overview of the nature, causes, and consequences of abusive family relationships: Toward differentiating maltreatment and violence. *American Psychologist*, 53, 121 – 135.
27. Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
28. Gottfried, A. E., Gottfried, A. W., & Bathurst, K. (2002). Maternal and dual – earner employment status and parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting. Vol. 2: Biology and ecology of parenting* (2nd ed., pp. 207 – 229). Mahwah, NJ: Erlbaum.

29. Hetherington, E. M., & Stanley – Hagan, M. (2002). Parenting in divorced and remarried families. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (2nd ed., Vol. 3., pp. 287 – 315). Mahwah, NJ: Erlbaum.
30. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014). *Biološki sat i zdravlje žene*. <https://javno-zdravlje.hr/biološki-sat-i-zdravlje-zene/> Pristupljeno: 25.07.2020.
31. Janković, J. (2004). Pristupanje obitelji-sustavni pristup. Zagreb: Alinea.
32. Janković, J. (2008). Obitelj u fokusu. Zagreb: Etcetera.
33. Juul, J. (1995). Razgovori s obiteljima; perspektive i procesi. Zagreb: Alinea.
34. Kapor-Stanulović, N. (1985). *Psihologija roditeljstva*. Beograd: Nolit.
35. Klarin, M. (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu (roditelji, vršnjaci, učitelji, kontekst razvoja djeteta). Zadar: Naklada Slap, Jastrebarsko i Sveučilište u Zadru.
36. Lacković – Grgin, K. (2011). Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 20 (114), 1063 – 1083.
37. Lacković-Grgin, K. i Vitez, S. (1997). Predikcija Rabinovih kategorija motivacije za roditeljstvo. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 36 (13), 43-62.
38. Levy – Shiff, R. (1994). Individual and contextual correlates of marital change accross the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 30, 591 – 601.
39. Lončarica, Đ. (2014). Portal svezabebe.ba., *Psihološki aspekti trudnoće*. <https://www.svezabebe.ba/beba/trudnoca/545-psiholoski-aspekti-trudnoce> Pristupljeno: 13.07.2020.
40. Mackey, W. C. (2001). Support for the existence of an independent man-to-child affiliative bond: Fatherhood as a biocultural invention. *Psychology of Men Masculinity*, 2, 51 – 66.
41. McFarlane, A. H. (1995). Family structure, family functioning and adolescent well-being: The transcendent influence of parental style. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 847 – 864.
42. Medved, E. C. i Heisler, J. (2002). *A Negotiated Order Exploration of Critical Student-Faculty Interactions: Student-Parents Manage Multiple Roles*.
43. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
44. Moreau, M. P. (2016). Gendering student parents in higher education. *Contemporary Issues and Perspectives on Gender Research in Adult Education*. (str 99-115).

- Beograd: Institute for Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, ESREA Serbia.
45. Moreau, M. P. i Kerner, C. (2012). *Supporting Student Parents in Higher Education: A policy analysis*. University of Bedfordshire.
 46. Morgan, S. P., Berkowitz King, R. (2001). Why Have Children in the 21st Century? *Biological Predisposition, Social Coercion, Rational Choice, European Journal of Population*, 17, 3-20.
 47. Narodne Novine (2015). NN 23/15: *Obiteljski zakon*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html Pristupljeno: 10.07.2020.
 48. NICHD Early Child Care Research Network (National Institute of Child Health and Human Development, US) (2004). Father's and mother's parenting behavior and beliefs as predictors of children's social adjustment in the transition to school. *Journal of Family Psychology*, 18, 628 – 638.
 49. Petani, R. i Babačić, A. (2010). Motivacija za roditeljstvom kod studenata Sveučilišta u Zadru. *Acta Iadertina*, 7 (1), 79 – 97.
 50. *Pravilnik o studiranju* (2008). http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Studiji_studiranje/Odluke_natjecaji_pravilnici_akti/Pravilnik_o_studiranju.pdf Pristupljeno: 19.07.2020.
 51. Ragozin, A. S., Basham, R. B., Crnic, K. A., Greenberg, M. T. i Robinson, N. M. (1982). Effects of Maternal Age on Parenting Role. *Developmental Psychology*, 18 (4).
 52. Reić Ercegovac, I. (2010). *Subjektivna dobrobit tijekom tranzicije u roditeljstvo*. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
 53. Reić Ercegovac, I. (2011). Neki prediktori doživljaja roditeljstva majki i očeva djece dojenačke dobi. *Napredak: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 152, 267 – 288.
 54. Reić Ercegovac, I. (2012). Neki prediktori zadovoljstva roditeljstvom i roditeljske kompetentnosti u različitim stadijima roditeljstva. U A. Brajša – Žganec, J. Lopžić, Z. Penezić (Ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. 20. godišnja konferencija hrvatskih psihologa*, (str. 78). Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.
 55. Reić Ercegovac, I., Penezić, Z. (2012a). Doživljaj roditeljstva s obzirom na spol roditelja te broj i dob djece. U Z. Penezić, V. Čubela Adorić, J. Ombla, A. Slišković, I. Sorić, P. Valerjev i A. Vulić Prtorić (Ur.), *Sažeci radova XVIII. Dani psihologije u Zadru*, (str. 137 – 137). Zadar: Sveučilište u Zadru.

56. Reić Ercegovac, I., Penezić, Z. (2012b). Subjektivna dobrobit bračnih partnera prilikom tranzicije u roditeljstvo. *Društvena istraživanja*, 21, 341 – 361.
57. Rohner, R. P., Veneziano, R. A. (2001). The Importance of Father Love: History and Contemporary Evidence. *Review of General Psychology*, 5 (4), 382 – 405.
58. Sabatelli, R. M. i Waldron, R. J. (1995). Measurement issues in the assessment of the experience of parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 969 – 980.
59. Sallee, M. W. (2015). *Adding Academics to the Work/Family Puzzle: Graduate Student Parents in Higher Education and Student Affairs*.
<http://dx.doi.org/10.1080/19496591.2015.1083438> Pristupljeno: 07.09.2020.
60. Schaie, K. W. i Willis, S. L. (2001). *Psihologija odrasle dobi i starenja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
61. Silverstein, L. B. i Auerbah, C. F. (1999). Constructing the essential father. *American Psychologist*, 54, 397 – 407.
62. Skupnjak, D. (2012). Teorija razvoja i učenja L. Vygotskog, U. Bronfenbrennera i R. Feuersteina kroz prikaz slučaja. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58 (28), 219. – 228.
63. Smiljan, K. (2018). *Studiranje i roditeljstvo*. (Diplomski rad)
<https://repositorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A848/datastream/PDF/view>
Pristupljeno: 07.09.2020.
64. Spock, B. i Rothenberg, M. B. (1994). *Njega i odgoj djeteta*. Zagreb: SysPrint.
65. Šćukanec, N. (2015). *Smjernice za jačanje pravednosti i socijalne uključenosti na visokim učilištima*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.
https://bib.irb.hr/datoteka/762388.E_QUALITY_Smjernice_za_jaanje_pravednosti_2015.pdf Pristupljeno: 07. 09. 2020.
66. Wagner Jakab, A. (2008). Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44 (2), 119 – 128.
67. Walker, A. (2000). Gender and family relationships. U: M. B. Sussman, S. K. Steinmetz i G. W. Peterson (ur.). *Handbook of Marriage and the Family*. Plenum Press.
68. Zakon.hr. (2020). NN 83/20: *Obiteljski zakon*. <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon> Pristupljeno: 10.07.2020.

69. Zakon.hr. (2020). NN 80/20: *Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama*.
<https://www.zakon.hr/z/214/Zakon-o-roditeljskim-i-roditeljskim-potporama>
Pristupljeno: 15.07.2020.
70. Žentil Barić, Ž. (2016). *Primjena intervjua kao istraživačke metode u knjižničarstvu*.
(Doctoral dissertation, University of Zadar. Department of Information Sciences.).

12. IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

POTPIS:
